افغانستان
د رسنیو د منظرې لارښود

اپریل ۲۰۲۲

CDAC NETWORK

د ناورین ځپلو ټولنو سره اړیکه

سرلیک

دا لاربنود د میډیا د منظرې لاربنودونو د لړۍ څخه یو دی چې په بېلابېلو هېوادونو کې د رسنیو د منظرې نقشه کښنوي. لاربنودونه د CDAC شبکې لخوا د DW اکاډمۍ په همکارۍ چمتو شوي او د اقتصادي همکارۍ او پراختیا فدرالي وزارت لخوا یې ملاتړ کېږي. دا پروژه د نړیوال نوښت "روڼتیا او د رسنیو آزادي - په وبا کې د بحران مقاومت" برخه ده.

*CDAC شبکه غواړي چې د **Atefeh Givian** ، هغه سلاکار چې د افغانستان د رسنیو د منظرې لاربنود دپاره د څېړنې مشرې یې کوله، څخه مننه وکړي. دا کار د هغو اشخاصو او سازمانونو د معلوماتو په مرسته چې په رسنیو کې کار کوي، حکومت، د مدني ټولنې سازمانونو (CSOs)، غیر دولتي سازمانونو (NGOs)، او د CDAC شبکې ګډونوالو لخوا چې په مهربانۍ سره یې د څېړنې لپاره د ارزښتناکو لیدونو چمتو کولو موافقه کړې وه، ممکنه کړې ده.*

د CDAC د رسنیو د منظرو ټولو لاربنودونو ته یو نظر وګورئ، چې په څو ژبو کې شتون لري، دلته: https://www.cdacnetwork.org/media-landscape-guides

دا د رسنیو د منظرې لاربنود د اکتوبر ۲۰۲۱ او جنوري ۲۰۲۲ ترمینځ لیکل شوی او ترمیم شوی و.

german cooperation
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

DW Akademie

CDAC NETWORK
د ناورین خپلو ټولنو سره اړیکه

منځپانګې

برخه ۱: پېژندنه	۴
۱/۱ د لارښود په اړه	۴
۱/۲ لارښود څه پوښي او اړتیا ورته ولې ده	۵
۱/۳ میتودولوژي	۵
۱/۴ د ناورین په چمتووالي او د بحران په ځواب کې د لارښود احتمالي رول	۵
برخه ۲: د مخابراتو د کلتور عمده مطالب	۶
۲/۱ د افغانستان د رسنیو پېژندنه	۶
۲/۲ د رسنیو چاپېریال او منظره	۶
۲/۳ انټرنیټ	۸
۲/۴ د رسنیو غټ سازمانونه	۹
۲/۵ ژبه او لهجې	۱۰
۲/۶ مذهب، توکم او د لږکیو ډلې	۱۰
۲/۷ زدکړه او سواد	۱۱
برخه ۳: رسنۍ د ناورین په ځواب کې	۱۲
۳/۱ کووېډ-۱۹	۱۲
برخه ۴: د رسنیو عمومي کتنه	۱۴
۴/۱ د راډیو لنډه کتنه	۱۴
۴/۲ د تلویزیون لنډه کتنه	۱۵
۴/۳ د چاپي رسنیو لنډه کتنه	۱۷
۴/۴ د ډیجیټالي میډیا لنډه کتنه	۱۸
۴/۵ د ټولنیزو رسنیو لنډه کتنه	۱۹
۴/۶ د کډوالۍ او د پولې اخوا رسنیو لنډه کتنه	۲۰
۴/۷ د مخابراتو د روایتي بنو لنډه کتنه	۲۲
۴/۸ رسنۍ او ژورنالیزم او روزنه	۲۲

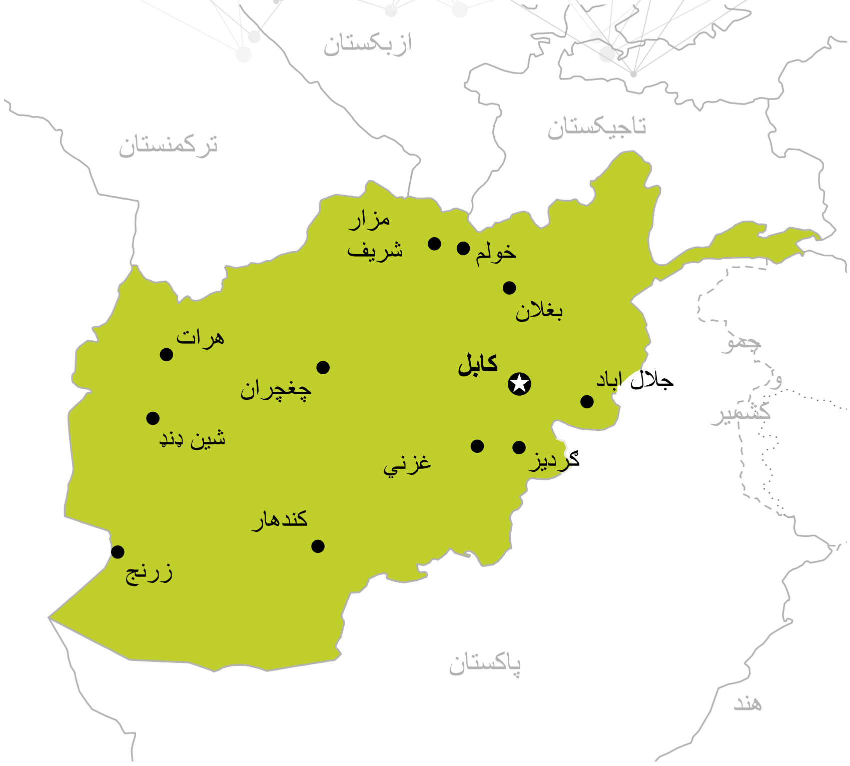

لومړی برخه:

پیژندنه

۱/۱ د لاربنود په اړه

د رسنیو د منظرۍ دا لاربنود په افغانستان کې د رسنیو یو انځور وړاندې کوي، په ګډون د اوریدونکو، تولیدونکو، په ټولنه کې د مختلفو ډلو غوره توبونه، د مخابراتو کلتور، او د رسنیو سره تړلې ژبو. دا په پرمختیایي کارو، د بحران په چمتووالي، وروستنیو ناورینونو، او (د لیکلو په وخت کې)[1] او روان COVID-19 ته غبرګون کې د رسنیو د رول په اړه بصیرت وړاندې کوي. دغه لاربنود د رسنیو د هرې برخې په ګډون د ډیجیټالي او ټولنیزو رسنیو، راډیو، تلویزیون، چاپي او د ټولنیزو مخابراتو نورو روایتي بڼو، عمومي کتنه هم وړاندې کوي.

دا باید په پام کې ونیول شي چې په داسې حال کې چې د رسنیو د منظرې هویت په دوامداره توګه بدلیږي، دا د ټولو رسنیو او پلیټ فارمونو هر اړخیزه کتنه نه ده بلکې د هغو یو لنډیز دی کوم چې د لیکلو په وخت کې خورا ډیر اړوند دي.

دا لاربنود د یوې پیژندنې په توګه لیکل شوی دی ترڅو سازمانونو او اشخاصو سره مرسته وکړي چې د دوی په کار کې د رسنیو سره ښکیل شي. د بېلګې په توګه، دا کارول کیدی شي له خوا د:

» ټولنیز، پرمختیایي او بشري سازمانونه؛ حکومت او محلي چارواکي؛ نادولتي موسسې (NGOs) او د ملګرو ملتونو مرستندویه ادارې چې د رسنیو سره د ټولنې ښکېلتیا، مخابراتو، پوهاوي، او پیغام رسولو او متحرک کولو کې کار وکړي.
» پرمختیایی کارکونکي چې د ناورین په وړاندې د چمتووالي په برخه کې د رسنیو سره د کار کولو له لارې د ناورینونو په وړاندې ټولنیز مقاومت رامینځته کوي.
» مرستندویه کارکونکي چې د بحران څخه د ژر رغېدو په لړ کې په ګډه کار کولو دپاره د ټولنو ښکېلولو دپاره رسنۍ کاروي.
» رسنۍ (د خبرونو رسوونکو په ګډون): د مختلفو ډلو سره د دوی اړیکې او ښکېلتیا ښه کول، په ځانګړې توګه د ناورینونو په وخت کې.
» د رسنیو پرمختیایي سازمانونه: د ښه پوهاوي له لارې معیاري مالوماتو او وړاندې پرمختیایي موخو ته د خلکو لاسرسی ښه کولو دپاره مدافع وکیلان او د ظرفیت جوړونې کار کوونکي خبرول.

---

۱ اکتوبر ۲۰۲۱ او جنوري ۲۰۲۲

۱/۲ لارښود څه پوښي او اړتیا ورته ولې ده

پر دې پوهېدو پرته چې څرنګه یوه ټولنه مخابره کوي، د مخابرې هر ډول هڅې باید هلې ځلې وکړي او په ګڼ شمېر کې هغه څوک له لاسه ورکړي د کومو دپاره چې دا هڅې ترسره کېږي. دا کولی شي د ستونزو لامل شي کله چې په پرمختیایي پروژه کې د ټولنې سره د کار کولو هڅه وکړي؛ په بېړني حالت کې ، دا خورا ډېر خراب کیدی شي ، ځکه چې د مرستې رارسېدونکي عملیات باید د مهمو مالوماتو رسولو څخه دمخه د اوریدونکو ځېړنې ترسره کولو لپاره وخت ونه لري ، پرته له دغې مخابرات باید ناسمې لارې وکاروي او هغه څوک له لاسه ورکړي کوم چېې ورته اړتیا لري. بیاهم، په یو هېواد کې د رسنیو ښکېلولو سره، تاسو مهم ونډه وال ښکېلوئ کوم چې د یو هیواد مخابراتي منظره ښه پیژني او هغه وسیله لري په کومه چې په اغېزناکه توګه معلوماتو خپرېږي.

د دې لارښود موخه دا ده چې د مخابراتو لپاره د پیل ټکي په توګه عمل وکړي، د بېلابېلو ډیموګرافیکونو سره د خبرو اترو لپاره ترټولو زیاته اغېزمنه رسنۍ په ګوته کوي. په مراکش کې د میډیا کاروونکو او اورېدونکو پیژندلو لپاره ډېرې شته سرچینې یا له دوده غورځېدلې دي یا په پراختیا کې محدودې دي: دا لارښود به د دې په ګوته کولو کې مرسته وکړي چې کومې رسنۍ د لیکلو په وخت کې د فعالیت وړ دي او دغه راز د باور وړ، باوري او پر وخت معلوماتو خپرول اسانولو کې مرسته کوي، او رسنۍ د بشرپاله غبرګون په برخه کې د حل یوه برخه جوړوي.

۱/۳ میتودولوژي

د دې لارښود لپاره څېړنه په هېواد کې دننه ترسره شوې او د هیواد دننه د حوالې د هغه ډلې له خوا مرسته شوې کومې چې لارښوونه، ماهرانه مشوره، او د معیار تضمین وړاندې کړی دی. معلومات پر مېز د یوې تفصیلي بیاکتنې او مرکو له لارې راټول شوي وو. مرکې د رسنیو سازمانو، د رسنیو ماهرانو او اکادمیکي څېړونکو، حکومتي چارواکو، د رسنیو کاري ډلې (د تولیدوونکو او ژورنالیستانو په ګډون)، بشرپاله اژانسو، د ملګرو ملتونو اژانسو، او نادولتي سازمانو سره ترسره شوې.

۱/۴ د ناورین په چمتووالي او د بحران په ځواب کې د لارښود احتمالي رول

اغېزمنه، دوامداره او پر وخت مخابره د بشرپاله غبرګون او له بحرانونو څخه د پایداره ژر رغېدو په برخه کې مهمه ده. ټولنې، چارواکي او ځواب ورکوونکي باید د هر ډول ناورین د وضعیت او پلان شوي غبرګون، او د هغه ګامو په اړه چې دوی یې اخیستو ته اړتیا لري خبر وساتل شي. د ګونګوسیو یا ناسمو مالوماتو له مینځه وړلو لپاره فعاله مخابره مهمه ده، لکه څنګه چې د اوریدونکو سره د باور رامینځته کول دي، کوم چې د دوه اړخیزې مخابرې لپاره د میکانیزمونو د جوړولو له لارې اسانېدی شي. رسنۍ هم کولی شي چې په لومړنی خبرتیا کې فعال رول ولوبوي کوم چې کولی شي نفوس او د غبرګون چلند اغېزمن کړي او په امکاني ډول د ناورین اغېزې راټیټې کړي.

د مرستې د ځوابو او د ناورین لپاره د چمتووالی په برخه کې پر دې پوهېدل مهم دي چې د سواد کچې او د ژبې غوره توبونه په پام کې نیولو سره لرې پرتو ډلو ته د رسېدو لپاره رسنۍ څنګه وکارول شي. د هر ډول لوړ شویو اړتیاو، خطرونو، او معلوماتي تشو په اړه خبرتیا لرل، او حلول هم مهم دي. ښه مخابره تخلیقي فکر، د مخابرې د اوزارو سمولو، او د پېغام ډولونو ته اړتیا لري. د شته رسنیو مسلکیانو سره کار کول د دې په لاس ته راوړلو کې مرسته کولی شي.

دا لارښود د دې لپاره دی چې د مخابرې په ښه کولو کې د عاملینو مرسته وکړي، په ځانګړې توګه د بشرپاله ځوابو په جریان کې - آیا که دوی په رسنیو کې کار کوي یا اغېزمنو ټولنو ته رسېدو لپاره یې کاروي. د دې موخه دا ده چې مخابراتو، پیغام رسولو او مالوماتو خپرولو ته وده ورکولو لپاره وکارول شي او په اغېزمن ځواب کې برخه ولري.

د مخابراتو کلتور ته کتنه

۲/۱ عمومي کتن

له ۲۰۰۱ کال مخکې افغانستان د طالبانو د پخوانۍ انتظامیې له خوا اداره کېدو، کومو چې په یو اړخیزه توګه د رسنیو زیات ډولونه بند یا سانسور کړل. وروسته له هغه چې په ۲۰۰۱ کال کې د طالبانو لومړۍ انتظامیه نسکوره کړل شوه، د ناامنیو او بې ثباتۍ د ستونزو ترڅنګ د رسنیو سکتور وده وکړه. نږدې ۲۰ کاله وروسته، د ۲۰۲۱ کال د اګست په ۲۵مه، طالبانو د لوېدیځو ځواکونو له وتلو وروسته بېرته واک تر لاسه کړ. د واک تر لاسه کولو څخه وروسته میاشتو کې، طالبانو په چټکۍ سره افغانستان د یو اسلامي دولت په توګه تاسیس کړ، د خپل واک ثابتولو لپاره یې نوی قانون جوړ کړ؛ دا د دې لامل شو چې د نړیوالو بسپنه ورکوونکو ډېرې مالي مرستې وځنډولې. د هېواد په سیاسي منظره کې د بنسټیزو بدلونونو او اقتصادي ننګونو سربېره، افغانستان په ورته وخت کې د نړیوال کووید-۱۹ وبا، اوږدمهاله بې وزلۍ او وچکالۍ روانو اغېزو څخه تېرېږي دا ټول هغه عوامل دي چې د بشري ناورین لامل کېږي[2]. د UNHCR له خوا د ۲۰۲۱م کال په ژمي کې د تودوخې درجه په خطرناکه توګه ساړه او د لوږې کچې په رښتوني توګه بې ساري بلل شوې ده ، کوم چې وړاندې دا هم ویلي چې لپاسه ۳/۵ ملیونه خلک په داخلي توګه بې ځایه شوي دي او لپاسه ۲/۲ ملیونه خلک ګاونډیو هیوادو لکه ایران او پاکستان ته تښتېدلي دي[3].

د طالبانو د حکومت اصلاحاتو د هنري بیانو او پروګرامو په لبرل ډولونو کې ډرامایي کمښت لیدلی دی. د ساتېرې د خپرونو ځای د ښوونیزو، روغتیایي او دیني عقیدو په اړه معلوماتي پروګرامو نیولی دی. بیاهم، دې بدلون په خپرونو کې د چارواکو له خوا دوه اړخیزه ښکېلتیا هم لیدلې ده. ډېرې پروګرامونه اورېدونکو ته فرصت وړاندې کوي چې د رسمي میلمنو سره ښکېل شي او متقابل عمل ولري، کوم چې ډېری وختونه د روغتیا او مذهب متخصصین وي.

د یو مشهور سټیشن یوه بېلګه چې د دوه اړخیزې مخابرې دې بنې اړخ ته خوځښت کوي جوانان راډیو ده چې یو سوداګریز سټیشن دی چې له کابل څخه په 97.5FM کې خپرونې کوي[4]. د دې سټیشن هدف په دري او پښتو دواړو کې د ۱۵-۳۰ کلنو ځوانانو ډیموګرافیک دی. د دوي د ورځنیو پروګرامو یو وړاندې کوونکی دی د طالبانو یو استازی ورسره مل وي چې د اورېدونکو زنګونه واخلي، پر کوم چې پینل په تفصیل سره بحث کوي. دا ستونزې د واده یا کورنیو ستونزو څخه نیولې د کورنیو شخړو، بې وزلۍ او د مذهب سره اړوند پوښتنو پورې وي.

د مېلمنو کارپوهانو او د طالبانو د استازو ترمنځ توپیر شته. چېرته چې د روغتیا، قانون یا ساینس په برخه کې د مسلکیانو نظرونه د اکادمیک وړتیاو پر بنسټ وي، د طالبانو د استازو اعتبار لږ وړتیا لري، او دوی ویاړنې وړاندې کوي. د هغه څه په اړه هم محدودیتونه شته پر کوم چې خبرې اترې کیدی شي، د هغو سکالو د پوښلو لپاره لږ آزادي ده کوم چې د طالبانو له خوا وړ نه ګڼل کېږي[5].

۲/۲ د رسنیو چاپېریال او منظر

په ۲۰۲۱ کې د طالبانو په واک کې راتلو څخه مخکې، په دې موده کې د روانو ناامنیو سره سره، په افغانستان کې رسنیو د ۲۰۰۱ او ۲۰۲۱ ترمنځ په پرله پسې توګه وده وکړه. د دې ملاتړ په نړیواله کچه په توپیري توګه پراخه مالي مرستې له خوا کېدلو. د ناامنیو سره سره د رسنیو د پرمختګ یوه بېلګه په ۲۰۱۸ کې رامنځته شوې لاندې متضاد پېښو کې لیدل کېدی شي. په ۲۰۱۸ کې مالوماتو ته د لاسرسي کمیسیون، چې د ۲۰۱۸ کال معلوماتو ته د لاسرسي قانون له مخې رامینځته شوی و، د "رجسټر شوي شکایتونو حل کولو ، عامه پوهاوي، کمپاینونو ، د مالوماتو دفترونو رامینځته کولو او څارنې او د ظرفیت لوړولو پروګرامونو" له لارې بدلون راوستلو[۶]. برسېره پر دې، تر ۲۰۱۸، د رسنیو او مالوماتو دولتي مرکز لپاسه ۳,۰۰۰ کسان روزلي دي. که څه هم ۲۰۱۸ د رسنیو پر وړاندې د بې سارې دښمنۍ کال و، او هدفي بریدونه د ۱۳ خبریالانو او د رسنیو دوه کارکوونکو د وژل کېدو لامل شول، خو له ۲۰۰۱ کال راهیسې دا د رسنیو لپاره تر ټولو زیات مرګونی کال بلل شوی دی[۷].

د رسنیو د کارمندانو لپاره ځینې مرستندویه خدمتونه چې دا فشارونو حلوي اوس هم فعالیت کوي. د افغان خبریالانو د خوندیتوب کمېټه (AJSC) یو خپلواکه، بې ګټې سازمان دی چې "د خبریالانو د خوندیتوب او حقونو د پرمختګ لپاره کار کوي". دوی د ژورنالیستانو او رسنیو کارمندانو لپاره خدمتونه وړاندې کوي، د ښځینه ژورنالیستانو او د رسنیو کارمندانو لپاره ۷/۲۴ هاټ لاین، روزنه، وکالت، قانوني ملاتړ، روحي ملاتړ، او ځانګړي ملاتړ په ګډون. که څه هم دوي په کابل کې مېشت دي، AJSC د افغانستان په ټولو ۳۴ ولایتو کې شتون لري.

۲ https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-humanitarian-response-plan-2022-january-2022

۳ https://www.unhcr.org/uk/afghanistan.html

۴ http://jawanan.fm/

۵ د دې خبرنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

۶ آسیا فاونډیشن، ۲۰۱۹. د افغان ولس یوه سروې. دلته تر لاسه کېږي: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_Afghan_Survey_Full-Report.pdf> [۱۷ فبروري ۲۰۲۲ کې ورته لاسرسی شوی دی].

۷ https://rsf.org/en/afghanistan

د ۲۰۲۱ کال د اګست په میاشت کې د طالبانو واک ته د رسېدو راهیسې د رسنیو چاپېریال یو بل غښتلي بدلون لیدلی دی. په سلګونو رسنیز سازمانونه او شرکتونه تړل شوي، چې ورسره د هغه ژورنالیستانو په شمېر کې د پام وړ جنسي تشه سره رامنځته شوې ده چا چې خپلې دندې له لاسه ورکړې دي، ۷۲٪ ښځینه خبریالانې نشي کولی کار وکړي، او ځاني سانسور لوړ شوی دی. بیاهم، د طالبانو نوې ۲۰۲۱ انتظامیې ویلي چې دوي "د رسنیو رول اهمیت تسلیموي"[۸]. د طالبانو له واکمنېدو وروسته د کړکېچنې دورې په اوږدو کې د رسنیو پخواني پرمخ تللي سکتور د ننګولو د هڅې په برخه کې، د طالبانو د حکومت د رسنیو او مالوماتو مرکز (GMIC) لنډمهاله رئیس د ۲۰۲۱ په سپتمبر کې د هېواد لپاره د رسنیو نوي مقررات اعلان کړل[۹]. بیاهم، په قانون کې ذکر شوې مادې، په ځانګړې توګه د اصطلاحاتو لپاره د عملیاتي تعریفونو نشتوالی، د رسنیو لپاره دوه مانیز او ناعملي ګڼل کېږي، خبریالان او د رسنیو سازمانونه وايي چې چارواکي ډېر لږ مالومات ورکوي او دوی ته ویل کېږي چې د کلتور مرستیال وزیر څخه تېر شئ[۱۰].

برسېره پر دې، د طالبانو د نېکۍ د پرمختګ او جنایت د مخنیوي وزارت د ۲۰۲۱ کال په نومبر میاشت کې یوه لارښونه صادره کړه، چې د ښځینه خبریالانو لپاره یې حجاب اجباري کړ او پر "صابون اوپرا یا ډرامې چې ښځینه اداکارانې پکې ښودل کېږي" یې بندیز ولګاوه[۱۱]. په رسنیو کې د ښځو د ونډې او ګډون محدودیت د طالبانو د دې بیان له مخې لا پسې زیات شوی چې دا ډول لارښوونې د اجباریت پر ځای دیني لارښونې دي، چې دا نور هم مغشوشوي چې د څه شي پرېښله شته یا نیشته. د طالبانو سخت اسلامي قانون په ترڅ کې، خلک د انتقام له ویرې د دا راز لارښوونو څخه د سرغړونې نه ځان ژغوري.

په قوانینو کې د وضاحت نشتوالي، د ښځو ګډون او د قانون د پلي کولو څرنګوالي نه چاپېره ستونزې د ځاني سانسور د زیاتوالي لامل شوې دي[۱۲]. د ځاني سانسور په پایله کې د تلویزیون او راډیو پروګرامونو کې لوی بدلون راغلی، په موسیقۍ او تفریح کې د پام وړ کمښت او د تعلیمي او اسلامي محتویاتو لکه د متخصصو میلمنو سره ټیلفوني پروګرامو کې زیاتوالی راغلی دی. دا خپرونې د مازدیګر په ۴:۰۰ بجې په ژوندۍ بڼه خپرېږي او په ټول افغانستان کې د محدودې خو یو څه اغېزناکې دوه اړخیزه ښکېلتیا له امله مشهورې شوې دي. یو مشهور پروګرام چې د Khate Moshawere (د مشورې کرښه) په نوم یادېږي یوازې په روغتیا پورې اړوند سکالو تمرکز کوي او د اورېدونکو پوښتنو ته متخصصې مشورې ورکوي. په داسې حال کې چې د روغتیايي پاملرنې سیسټم د سقوط په درشل ولاړ دی او ډېری خلک نشي کولی روغتیايي خدمتو ته لاسرسی ومومي ، دا د تعلیمي بحث نمایشونه هم د روغتیايي مالوماتو ترلاسه کولو لپاره د لاسرسي وړ لاره ګرځېدلې ، ځکه چې ډېرې روغتیايي اسانتیاوې د مالي مرستې او طبي توکو او سرچینو د نشتوالي سره مخ دي.

د نوې مشرتابه له خوا نافذ شوې تګلارو او قانون هم په ټول هېواد کې د بېلابېلو رسنیو لپاره د سوداګریزو او پروګرامونو خنډونه رامینځته کړي دي. هغه چینلونه چې په افغانستان کې د مخ په زیاتېدونکي اقتصادي بې ثباتۍ له اغېزو سره د مقابلې توان نه لري د نامعلومې مودې لپاره تړل کېدو سره مخ دي. د بې پولې خبریالانو (RSF) او د افغانستان د خپلواکو ژورنالستانو ټولنې (AIJA) له خوا د 2021 کال په دسمبر کې خپره شوې سروې راپور ورکړ چې "په ټولیزه توګه ۲۳۱ رسنۍ" بندې شوې دي، چې په نتیجه کې یې "لپاسه ۶,۴۰۰ خبریالانو دندې له لاسه ورکړې دي."[۱۳]. په ځانګړې توګه، ۵۱ تلویزیوني سټېشنونه، ۱۳۲ راډیوي سټېشنونه، ۹۴ چاپي او ۴۱ انلاین رسنۍ د ۲۰۲۱ کال د اګست له ۱۵ څخه د ۲۰۲۲ کال د فبرورۍ تر ۲مې نېټې پورې خپل فعالیتونه تړلي دي. د تړلو د دلیلو په توګه "مالي سرچینې، مالوماتو ته د لاسرسي نشتوالی، د پروګرامونو محدودیتونه، امنیت او ګواښونه" پېژندل شوي دي[14]. د افغانستان د ژورنالستانو د ملي اتحادیې (ANJU) له خوا د ۲۰۲۲ کال د فبرورۍ په میاشت کې د فعالو او غیر فعالو رسنیو یوه وروستنۍ څېړنه چې د ژورنالیستانو د نړیوال فدراسیون (IFJ) په همکارۍ ترسره شوې، په ګوته کوي چې اوس هم په افغانستان کې ۳۰۵ رسنۍ په فعاله توګه فعالیت کوي.[۱۵]چې ۸۱ تلویزیوني سټېشنونه، ۱۶۱ راډیويي سټېشنونه، ۲۰ مطبوعاتي سازمانونه او ۴۳ آنلاین رسنۍ لري.

د ۲۰۲۱ کال د اګست د ۱۵مې له پېښو وروسته، مالي او سیاسي بې ثباتۍ چاپي رسنۍ تر ټولو سختې زیانمنې کړې دي[۱۶]. راپور کې ویل شوي دي چې د ۱۱۴ دکانو څخه یوازې ۲۰ خپل فعالیت ته دوام ورکوي[۱۷]. که څه هم د تولید شویو رسنیو اندازه کمه شوې، راډیو او د مخابراتو نور روایتي ډولونه، لکه د جومات اعلانونه، د خلې خبرې او مذهبي مشران، تر ټولو شا ته پاتې او د نه لاسرسي وړ ټولنو ته رسېدو ته دوام ورکوي.

د راډیو په پرتله د تلویزیون مقبولیت د تېرو کلونو په پرتله د خلکو په مینځ کې په پرله پسې ډول مخ په ډېرېدو دی چې کېدای شي د هېواد د برېښنایي زېربناوو پرمختګونو ته منسوب کړل شي. دې پرمختګ د انټرنیټ پر کارولو هم نفوذ کړی دی[18]; آنلاین لاسرسی په چټکۍ سره وده کوي، په ۲۰۲۱ کې د ۹۹۶,۰۰۰ راپور شوي کاروونکو سره، چې د تېر کال په پرتله ۱۳٪

۸ https://rsf.org/en/news/taliban-tell-rsf-they-will-respect-press-freedom-how-can-we-believe-them

۹ https://rsf.org/en/news/afghanistan-11-journalism-rules-imposed-taliban-open-way-censorship-and-arbitrary-decisions-rsf

۱۰ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د رسنیو کاري ډله، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

۱۱ https://www.dw.com/en/afghanistan-taliban-issue-guidelines-against-women-actors/a-59895874

۱۲ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

۱۳ https://rsf.org/en/news/taliban-takeover-40-afghan-media-have-closed-80-women-journalists-have-lost-their-jobs

۱۴ https://www.ifj.org/fileadmin/Statistics_Report__Newsletter_2__02Feb2022.pdf

۱۵ https://www.ifj.org/fileadmin/Statistics_Report__Newsletter_2__02Feb2022.pdf

۱۶ https://www.ifj.org/fileadmin/Statistics_Report__Newsletter_2__02Feb2022.pdf

۱۷ 176581-https://tolonews.com/afghanistan

۱۸ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د مخابراتو څېرونکې، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

زیاتوالی دی[۱۹]. دا د پام وړ زیاتوالی په ګوته کوي چې په افغانستان کې ډېر نفوس آنلاین توکي ګوري او ورسره ښکېل دي، کوم چې د رسنیو نور ډولونه بدلوي یا بشپړوي کومو ته يي چې مخکې د خبرونو او مالوماتو لپاره لاسرسی درلود.

۲/۳ انټرنیټ

په افغانستان کې د انټرنیټ نفوذ اوس هم نسبتاً کم دی، په ۲۰۲۱ کال کې نږدې ۲۲ سلنه[۲۰]، خو د ۲۰۰۶ راهیسي پر ۱/۱٪ رفتار سره شل واره زیاتوالی. په تر ټولو مشهور آنلاین فعالیتو کې ټولنیزې رسنۍ شاملې دي، په ۲۰۲۱ کې نږدې څلور نیم ملیونه کاروونکي لري، چې د تېر کال په پرتله ۲۲٪ زیاتوالی دی.

د مخابراتو نړیوالي اتحادیې (ITU) راپور ورکړی چې ۲۲٪ نفوس په 2019 کې د LTE/WiMAX ګرځنده ډېټا شبکې پوښلي، په داسې حال کې چې ۶۰٪ نفوس د 4G/A3G ګرځنده شبکې پوښلي، چې د ۲۰۱۳ په پرتله ۳۰٪ زیاتوالی دی[۲۱].

جدول: 1 د ITU څخه د ګرځنده براډبینډ ډیټا[22]

موبایل براډبینډ	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
د ګرځنده براډبینډ د ګډون ونډې	۹۱۰'۱	۶۶۹'۴	۷۰۰'۵	۹۹۷'۶	۳۱۰'۷
د ډیټا او غږ ګرځنده براډبینډ د ګډون ونډې	۹۱۰'۱	۶۶۹'۴	۵۱۹'۵	۹۴۰'۵	-
یوازې د ډیټا ګرځنده براډبینډ د ګډون ونډې	-	-	۱۸۱	۰۵۷'۱	۵۴۶'۳
د ۱۰۰ اوسېدونکو لپاره د ګرځنده براډبینډ د ګډون ونډې	۵/۵۵	۱۳/۲۰	۱۵/۷۰	۱۸/۸۲	۱۹/۲۲
لږ تر لږه د 3G ګرځنده شبکې له خوا پوښل شوي نفوس	٪۳۲	٪۲۴	٪۴۶	٪۵۵	٪۶۰
لږ تر لږه د LTE/WiMAX شبکې له خوا پوښل شوي نفوس	-	-	٪۴	٪۷	٪۲۲

د ۲۰۱۷ کال د معلوماتو ناپوښې ټولنې په راپور کې، ITU یادونه وکړه چې د "امنیتي، اقتصادي او جغرافیایي ننګونو سره سره"، افغانستان د ګرځنده اړیکو له لارې خلکو ته [انټرنټ] ته د لاسرسي په پراخولو کې د پام وړ پرمختګ کړی دی[۲۳].

د آسیا فاونډیشن له خوا د ۲۰۱۹ یوه ترسره شوې سروې په ګوته کوي چې ځوان او ښه زده کړه لرونکي وګړي زیات احتمال لري چې د خبرونو او مالوماتو لپاره انټرنیټ ته لاسرسی وکړي. برسېره پر دې، د هغو کسانو ۴۶/۳٪ چې په خپلو کورنیو کې ګرځنده ټیلفون لري د انټرنیټ سره اړیکه درلودله، کوم چې څلور کاله وړاندې د یوازې ۲۵/۵٪ په پرتله د پام وړ زیاتوالی څرګندوي.

آسیا فاونډیشن د سیمې پر سر د انټرنیټ کارول هم څېړلي، او په نه حیرانوونکي توګه مرکزي/کابل سیمه د ۲۵/۸٪ سره تر ټولو لوړه وه، د افغانستان سویل ختیځ، د ۱۸/۳٪ سره ورپسې و. د انټرنیټ د کاروني تر ټولو ټیټه کچه د ۲/۹٪ سره مرکزي/غرنۍ سیمو کې وه.

د ۲۰۲۱ په جنورۍ کې د ګرځنده ټیلفونونو د اړیکو شمېر ۲۷ ملیون و چې د ټول نفوس ۶۸/۷٪ برابر دی او د تېر کال په پرتله ۳۸,۰۰۰ ډېروالی دی[۲۴]. د ګرځنده ټیلفون د ښتنې پر سر ډیټا په وروستني ځل په ۲۰۱۹ کې د آسیا فاونډیشن له خوا ارزول شوې او د دوامداره زیاتوالي راپور يي ورکړی، چې ۹۱/۴٪ کورنۍ لږ تر لږه یو ګرځنده ټیلفون لري.

په افغانستان کې فعالیت کوونکي مخابراتي او انټرنیټي خدمتونو وړاندې کوونکو مخکښ شرکتونه لاندې ورکړل شوي دي.

اتصالات - د نړیوال مخابراتي شرکت اتصالات ګروپ ۱۰۰٪ ملکیت فرعي شرکت، په ۲۱ ولایتونو کې 3G پوښښ لري او په ۳۴ ولایتونو او څه باندې دوه سوه ولسوالیو کې د غږ او ډیټا خدمتونه وړاندې کوي[۲۵].

روښان - د مخابراتي پراختیا شرکت د افغانستان محدود مسؤلیت شرکت یوه برخه، د دوی شبکه ټول "۳۴ ولایتونه پوښي او د افغانستان له ۹۱٪ څخه ډېر نفوس ته رسېږي"[۲۶]، نږدې شپږ ملیونه فعال پېرودونکي لري.

سلام - یو دولتي مخابراتي شرکت چې د افغان ټیلیکام شرکت لاندې کار کوي، موخه يي په ټول افغانستان کې د ارزانه غږ او ډیټا خدمتونه وړاندې کول دي او په ۲۰۲۰ کې يي په کابل کې 4G خدمتونه پیل کړي دي[27].

افغان بې سیم - د افغانستان لومړنی سوداګریز ګرځنده مخابراتي شرکت، وایي چې دوی "۱۰۲۷ بیس سټیشنونه او د اضافي لېږد ظرفیت لري"[۲۸] د افغانستان په لرې پرتو سیمو کې.

---

۱۹ https://datareportal.com/reports/digital-2021-afghanistan
۲۰ https://datareportal.com/reports/digital-2021-afghanistan
۲۱ https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2017/MISR2017_Volume2.pdf
۲۲ https://www.itu.int/en/ITU-D/LDCs/Documents/2019/Data_Aggregates_indicators_LDCs_LLDCs_SIDS_2013-2018.xls
۲۳ https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2017/MISR2017_Volume2.pdf
۲۴ https://datareportal.com/reports/digital-2021-afghanistan
۲۵ https://www.etisalat.af/index.php/about-us/etisalat-corporation/etisalat-afghanistan
۲۶ https://www.roshan.af/about-us
۲۷ https://tolonews.com/business/telecom-company-starts-4g-internet-services-kabul
۲۸ https://afghan-wireless.com/

MTN - د افریقا تر ټولو لوی مخابراتي شرکت MTN ګروپ برخه[29]، او په افغانستان کې د ۴۰٪ ونډې سره د بازار مشر. د وېنا ترمخه شرکت په افغانستان کې د خپلې سوداګرۍ لپاره د احتمالي پیرودونکو سره خبرې اترې کوي[۳۰].

د انټرنیټ په کارولو کې د پام وړ زیاتوالی سره سره، لاسرسی یو خنډ پاتې دی. د ناپایښته او کمزوري سیګنالونو، موقتي پوښښ او خورا ورو اړیکو راپورونه عامې ستونزې دي چې د انټرنیټ کارونکي ورسره مخ دي. برسېره پر دې، د انټرنیټ ډېټا لګښت د ډېرى کاروونکو لپاره د وېنا ترمخه ګران دی[۳۱]. په منځني ډول، د 1GB انټرنیټ ډېټا بیه له ۱۵۰ څخه تر ۲۵۰ افغانیو پورې ده، چې پر وړاندې کوونکي تکیه لري. میاشتني بستې هم شته چې د 4GB ډېټا (۴۹۹ افغانۍ) او 10GB ډېټا (۹۹۹ افغانۍ) لپاره فعالېدی شي[۳۲]. په افغانستان کې په ۲۰۲۲ کال کې د دولتي کارکونکو لپاره د میاشتې لږ تر لږه مزد ۵۰۰۰ افغانۍ ښودل شوی، او د شخصي سیکتور کار کوونکو لپاره لږ تر لږه معاش نیشته[۳۳].

۲/۵ د رسنیو غټ سازمانون

په افغانستان کې د رسنیو غټ سازمانونه په لاندې نوملړ کې ورکړل شوي دي، سره د ډېرى مشهورو چینلونو او سټیشنونو چې دوی یې څښتنان دي او اداره کوي یې.

موبي ګروپ د رسنیو یو خپلواک شرکت دی چې په ټول افغانستان کې د تلویزیون خپرونو، د رسنیو ټیکنالوژۍ، او د اعلانونو خدمتونه لري. په هغه رسنیو کې چې سوداګریز شرکت یې څښتن وي شاملې دي:

» **طلوع تلویزیون** - د خبرونو او ساتېرۍ لپاره مخکښ تلویزیوني چینل (دري)

» **طلوع‌نیوز** - د افغانستان لومړی ۲۴ ساعته خبري چینل (دري او پښتو)

» **لمر تلویزیون** - د خبرونو او ساتېرې لپاره د طلوع تلویزیون خور سټیشن (پښتو)

» **ارمان ایف ایم** - د ساتېري لومړی ټولیز تجارتي راډیو سټیشن (دري)

» **اراکوزیا ایف ایم** - په افغانستان کې د خبرو لومړنی راډیو سټیشن (پښتو)

» **دریا** - په ژوندۍ بڼه او د غوښتنې پر اساس د ساتېري څرګندونو آنلاین خپرولو خدمت (دري او پښتو)

کیلید ګروپ - د رسنیو یو خپلواک شرکت چې په ۲۰۰۲ کې د افغانستان لپاره د پراختیا او بشري خدمتو (DHSA) له خوا تاسیس شوی دی. په هغه رسنیو کې چې سوداګریز شرکت یې څښتن وي شاملې دي:

» **د کیلید راډیو شبکه** - په کابل، مزار شریف، کندهار، جلال آباد، غزني، خوست او هرات کې د محلي سټیشنونو سره کار کوي[۳۴]

» **خپرول** - د کیلید او مرسل د ښځو اونیزې مجلې[۳۵]

سلام وطندار - د ملي راډیو خدمت "چې په ټول افغانستان کې د ۵۳ افغان څښتنانو له خوا فعالېدونکي راډیو سټیشنونو شبکې ته د ساتېري، خبرونه او مالوماتو خپروني وړاندې کوي"[۳۶] په ۲۰۰۳ کې د انټرنیوز له خوا تاسیس شوی، او مالي مرسته ورسره د USAID د لېږد د نوښتونو دفتر له خوا کېږي[۳۷]

د افغانستان ملي راډیو ټلویزیون (NRTA) - دولتي نشرات کوونکی په کابل او ۳۲ ولایتونو کې فعالیت کوي. د دوي تر ټولو مشهور سټیشنونو کې شامل دي:

» **د افغانستان ملي ټلویزیون** - د ملي ټلویزیون خدمت چې د ځمکې د ریلې ګانو او سپوږمکۍ له لارې خپرېږي (دري او پښتو)

» **RTA سپورت په ژوندۍ بڼه** - د افغانستان د ملي ټلویزیون وړوکی چینل، سپورتي خپروني کوي

» **د افغانستان د پوهنې ملي ټلویزیون** - د افغانستان د ملي ټلویزیون وړوکی چینل چې تعلیمي مواد خپروي

» **راډیو افغانستان** - ملي راډیو سټیشن (دري او پښتو)

بیات ګروپ – د افغانستان له سترو خصوصي شرکتونو څخه یو دی چې د مخابراتو، رسنیو (راډیو او تلویزیون)، د تېلو او انرژۍ شرکتونو، بشرپالنې، او ټکنالوژۍ او نورو برخو کې لیوالتیاوې لري[38]. اړوند شرکتونو او دکانونو کې شامل دي:

» **افغان بې سیم** - په افغانستان کې لومړنی سوداګریز او د بې سیمه مخابراتو شرکت. د بیات ګروپ (۸۰٪) او د مخابراتو وزارت (۲۰٪) ترمنځ ګډه پروژه[39]

» **د آریانا تلویزیون شبکه (ATN)** - په کابل کې د شخصي ټلویزیون او راډیو شبکه، چې سټیشنونه او چینلونه لري لکه آریانا

---

۲۹ https://www.mtn.com.af/about/our-story/

۳۰ https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-09-08/mtn-is-said-to-be-in-talks-with-buyers-for-afghani-wireless-unit

۳۱ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

۳۲ د کلیدي خلکو معلوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

۳۳ https://www.minimum-wage.org/international/afghanistan

۳۴ https://tkg.af/english/2010/04/22/about-us/

۳۵ په دې اړه هیڅ معلومات نیشته چې آیا مجلې لا هم خپرېږي او وېشل کېږي

۳۶ https://www.usaid.gov/news-information/fact-sheets/salam-watandar-radio-service

۳۷ https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08a8de5274a31e0000672/bbc_media_action_afghanistan_is_in_transition.pdf

۳۸ https://www.bayat-group.com/

۳۹ https://afghan-wireless.com/about-us/

ټلويزيون، آريانا نيوز، آريانا ايف ايم ۹۳/۵ او آريانا نيوز ايف ايم ۱۰۰/۲. د ATN منځپانګه په معلوماتو او ساتېرې تمرکز کوي چې د افغانستان دودونه او کلتور بيا راژوندي کوي[۴۰].

په داسې حال کې چې په زرګونو افغانان ګاونډيو هيوادونو ته کډه شول[۴۱] په ايران او پاکستان کې د افغان اورېدونکو لپاره رسنيو د افغان اورېدونکو لپاره د پولې هاخوا خدمات وړاندې کړي دي. دا رسنۍ به د ډياسپورا او سره صليب رسنيو څېرکي په څلورمه برخه (۴/۳) کې بحث کېږي.

۲/۵ ژبه او لهجې

د افغانستان لپاره د کلير ګلوبل د ژبې د معلوماتو له مخې[۴۲] د ويل کېدونکو ژبو شمېر د ۴۰ او ۵۹ تر منځ دی، په ګډون د دري (چې ۷۷٪ وګړي يې وايي) او پښتو (چې ۴۸٪ وګړي يې وايي) د رسمي او تر ټولو پراخه ويل کېدونکو ژبو په توګه. د رسمي ژبو سربېره، د پام وړ ژبو نورو ډلو کې ازبکي (۱۱٪)، انګليسي (۶٪)، ترکمني (۳٪)، اردو (۳٪)، پشه يي (۱٪)، نورستاني (۱٪)، عربي (۱٪)، او بلوڅي (۱٪) شاملې دي. دري په افغانستان کې د بېلابېلو ژبو ويونکو ترمنځ د ګډې ژبې په توګه کار کوي. په دري کې ګڼې لهجې شته، که څه هم په ټوليز ډول د ژبې ويونکو ته د پوهېدو وړ دي[۴۳].

د ټولنيزو راډيوګانو د ځينو ونډه والو ترڅنګ، ملي رسنيز سازمانونه د لږکيو ژبو لپاره ډېر لږ پروګرامونه وړاندې کوي او تر ډېره په دري او پښتو تمرکز کوي. نو، که څه هم رسنۍ هڅه کوي چې په دري او پښتو ژبو خپرونې وکړي، خو د لږکيو ټولنې چې په دواړو ژبو محدوده پوهه لري له دې څخه بې برخې پاتې دي. دا هم مهمه ده چې يادونه وکړو چې د لږکيو ژبې تر ډېره د ښځو لپاره يوازينۍ ژبې وي. دوی ډېر احتمال لري چې په کور کې وي، په ليرې پرتو کليو کې وي او په سوداګرۍ کې ښکېل نه وي.

۲/۶ مذهب، توکم او د لږکيو ډلې

اوس مهال په افغانستان کې د توکميزو ډلو د وېش په اړه کره معلومات نيشته. بياهم، د لږکيو د حقونو له خوا شريک شوي مخکيني اټکلونه وايي چې نفوس ۴۲٪ پښتانه، ۲۷٪ تاجک، ۹٪ هزاره، ۹٪ ازبک، ۳٪ ترکمن، ۲٪ بلوڅي او پاتې ۸٪ د نورو ډلو په توګه وېشل شوي دي، په ګډون د پچيي، نورستاني، ايماق، عربي، قيرغيز، قزلباش، ګوجر، براهوي او نور قومونه[۴۴]. د افغانستان په سويل او ختيځ کې کوچيان پښتانه کوچيان د يادونې وړ دي چې د راپور ترمخه شاوخوا دوه ميليونه دي او د هېواد يو له خورا بې وزلو او شا ته پاتې ډلو څخه ګڼل کېږي[۴۵].

په سيمه ايزه توګه، غټې توکميزې ډلې په ټول افغانستان کې په لاندې ډول وېشل شوې دي: پښتانه زياتره په سويل او سويل ختيځ کې مېشت دي، او تاجکان زياتره په شمال، شمال ختيځ او کابل کې مېشت دي؛ هزاره ګان په مرکز (هزاره جات) او کابل کې اوسېږي، ازبک په شمال کې ازبک او ايماق په لوېديځ کې دي؛ ترکمنان هم په شمال کې دي، بلوڅان په لوېديځ او سويل لوېديځ کې او نورستانيان په ختيځ کې دي[۴۶].

د نفوسو غټ دين اسلام دی چې ۹۹/۷٪ دي، چې په ۸۴-۸۹٪ سني او ۱۰-۱۵٪ شيعه او نورو لږکيو مذهبي ډلو وېشل شوي دي.[۴۷] د سيک مذهب، هندو مذهب او د يهودو د مذهب په ګډون. په تاريخي لحاظ، په افغانستان کې شيعه لږکۍ، پرته د دوي له توکميز شاليده، د اکثريت سني نفوسو د ځورونې سره مخ دي.[۴۸]

تر ټولو لوی توکميزې ډلې په توګه، پښتانه ډيری سني مسلمانان دي او د اسلامي قانون او قبايلي قاعدو يوه ګډوله تعقيبوي[۴۹]. تاجکان، چې دويمه لويه توکميزه ډله ده، هم سنيان دي، که څه هم دوي "د خپلې توکميزې ډلې په پرتله د خپل ځای يا کورنۍ سره ځان ډېر شمېري" (ACAPS، ۲۰۱۶). بياهم، د هېواد د پام وړ اکثريت په مقابل کې، ډيری هزاره ګان د اسلام د شيعه مذهبي ډلې پيروي کوي، کوم چې مذهبي لږکۍ دي.

۲/۷ ښوونه او روزنه

د ملګرو ملتونو ښوونيز، علمي او کلتوري سازمان (يونيسکو) اټکل کړی چې د ۲۰۲۰ کال په مارچ مياشت کې په افغانستان کې لس ميليونه ځوانان او لويان بې سواده وو، په دې مانا چې په هېواد کې د سواد کچه ۴۳ سلنه وه[۵۰]. دوی د تېرو کلونو په پرتله د پام وړ پرمختګ يادونه وکړه (۲۰۱۸/۲۰۱۶ د سواد کچه ۳۴/۸٪) او د ۱۵ - ۲۴ کلنو ځوانانو (۶۵٪) ترمنځ د سواد

۴۰ https://www.arianatelevision.com/about-atn/#:~:text=Ariana%20Television%20Network%20(ATN)%20is,rekindles%20Afghanistan's%20traditions%20and%20culture.

۴۱ https://reporting.unhcr.org/document/1350

۴۲ 20%20without%20Translators%202020%https://translatorswithoutborders.org/language-data-for-afghanistan#:~:text=In20b%20main%20the%Borders,areسرک کاستينګ٪ 20 ژبې.

۴۳ https://www.mustgo.com/worldlanguages/dari/

۴۴ https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/afghanistan/

۴۵ https://thediplomat.com/2019/04/afghanistans-most-vulnerable-women/#:~:text=Kuchis%2C%20traditionally%20nomadic%20communities%2C%20are,and%20camels%20around%20the%20country.

۴۶ https://minorityrights.org/country/afghanistan/

۴۷ https://minorityrights.org/country/afghanistan/

۴۸ https://minorityrights.org/minorities/hazaras/

۴۹ https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/c-acaps_countryprofile_afghanistan_26january2016.pdf

۵۰ https://uil.unesco.org/interviews-literacy-rate-afghanistan-increased-43-cent

په کچه کې د پام وړ پرمختګ څرګندونه وکړه. بیاهم، د سواد په کچه کې د پام وړ جنسي تشه پرځای ده، د سړو ۵۵٪ او د ښځو یوازې ۲۹/۸٪ ده.

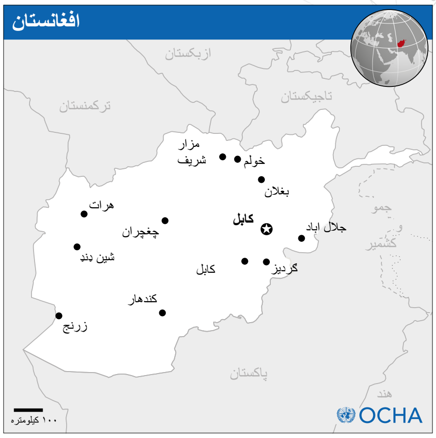

د نقشې سرچینې: UNCS, ESRI, The Times Atlas of the World.
ښودل شوي حدود او نومونه او په دې نقشه کې کارول شوي نومونه د ملګرو ملتونو له خوا د رسمي تایید یا منلو مانا نه لري. ټکي ټکي کرښه په جمو او کشمیر کې د کنټرول کرښې څرګندونه کوي چې د هند او پاکستان له خوا پرې موافقه شوې. د جمو او کشمیر پر وروستني دریځ لا تر اوسه د اړخونو له خوا موافقه نه ده شوې. نقشه په سپتمبر ۲۰۱۳ کې جوړه شوې.

د طالبانو د نوي حکومت مقررات د لیکلو په وخت کې د ښځینه زده کړې او ښوونځیو ته د برابر لاسرسي په اړه ناڅرګند پاتې دي، په داسي حال کې چې نجونې نه پوهېږي چې څومره وخت لپاره به دوی له تعلیمي حقونو څخه بې برخې وي[۵۱]. څېړنې ښیي چې د طالبانو له واکمنېدو څخه وړاندې د نجونو د زده کړې ملاتړ مخ په زیاتیدو و[۵۲]; د آسیا فاونډیشن د ۲۰۱۹ کال د افغانانو په سروې کې، تر ۸۶.۵٪ پورې ځواب ویونکو د ښځو د زده کړو له فرصتونو ملاتړ کړی او د ښځو د زده کړې لپاره یې رضایت ښودلی.

هغه وګړي چې د سواد کچه یې ټیټه وي د رسنیو هغه ډولونه غوره کوي چې د متن په پرتله غږیز او بصري محرکات وړاندې کوي، لکه راډیو او تلویزیون. دا غوره توب انټرنیټ او ټولنیزو رسنیو ته هم اووښتلی دی؛ هغه وګړي چې د سواد کچه یې ټیټه وي کولی شي آنلاین مینځپانګې ته لاسرسی ومومي او ښکېل شي یکې[۵۳]. د ټولنیز پیغام رسولو پلیټ فورمونه هغه وګړي جلبوي چې د سواد ټیټه کچه لري. دا دوي توانوي چې د لاسرسي وړ لګېدلي وسیلو لکه غږیز یادښتونه، ویډیو پیغام رسولو، او ژوندۍ خپرونو له لارې مالومات، خبرونه او د ساتېرۍ مینځپانګې تبادله کړي، د دوديز دروند متن پر بنسټ جوړو وسیلو خنډونه لرې کړي. د کارپوهانو مرکې انټرنیټ ته لاسرسي لپاره غټ خنډونه د زده کړې یا سواد د کچو په پرتله د پوښښ ستونزې، لګښت، او د انټرنیټ معیار ګڼي[54].

دريمه برخه:

رسنۍ د ناورین په ځواب کې

۳/۱ COVID-19

د روغتیا نړیوال سازمان (WHO) ویب پاڼې د ۲۰۲۲ د فبرورې په پیل کې یادونه وکړه چې د کوید-۱۹ ۱۶۹,۰۰۰ پېښې شتون لري چې له پاسه ۷,۴۰۰ مړینې شوې دي[۵۵]. بیاهم، داسې انګیرل کیږي چې د وبا په اړه احصایې کم راپور کیږي ځکه چې خلک زیاتره د "بې وزلۍ ، جګړو او په خپلو کورنیو باندې د تاوتریخوالي د ګواښ" د اغېزو په اړه ډېر اندېښمن وي[۵۶]. په افغانستان کې رسنۍ د وبا په وړاندې د ځواب ویلو په لړ کې سسته وه، ځکه چې د روغتیا راپوررولو لپاره اړینه کارپوهنه او د حکومت له خوا کره او د باور وړ مالوماتو ته لاسرسی یې نه درلود[۵۷]. د وبا په لومړیو مرحلو کې، د پراختیا او د رسنیو د ملاتړ نړیوالي پروژې لکه د انټرنیوز روټیډ ان ټرسټ او بي بي سي میډیا ایکشن د سیمه ایزو رسنیو او ژورنالیستانو سره کار وکړ چې د روزنې، سرچینو، بسپنو او ښوونکو له لارې د دوی ظرفیت لوړ کړي. د دې ملاتړ له لارې، رسنۍ وتوانېدې چې د مختلفو وسیلو له لارې د COVID-19 په اړه په فعاله توګه د معلوماتو په شریکولو کې مهم رول ولوبوي. بیاهم، ناسم معلومات په چټکۍ سره په انټرنیټ کې په پراخه کچه ښکاره شول او خپاره شول، په ځانګړې توګه په ټولنیزو رسنیو کې، پرته له دې چې د واقعیت کتنې اغېزمن میکانیزم شتون ولري[۵۸].

د ۲۰۲۱ د معلوماتو ایکوسیستم ارزونې راپور کې چې د انټرنیوز او USAID له خوا خپور شوی[۵۹] په افغانستان کې د COVID-19 معلوماتو ته د لاسرسي لپاره تر ټولو زيات کارول شوي چینلونه تلویزیون کتل او مخامخ خبرې وه. ترټولو باوري سرچینې په ټولنه کې ملګري او کورنۍ او روغتیایي کارکونکي وو.

ډیری تلویزیونونو او راډیو سټیشنونو او چاپي او آنلاین رسنیو د روغتیا نړیوال سازمان او نورو باوري روغتیایي سازمانونو څخه د مخنیوي اقداماتو، نښو پېژندلو، زیان منونکو ډلو، د جلا کولو قواعدو او واکسینونو په اړه معلومات شریک کړل. طلوع تلویزیون د روغتیایي کارپوهانو سره اونیزې خپرونې خپروي چې پکې د اورېدونکو پوښتنو ته ځوابونه ورکوي. د هرې خپرونې څخه مخکې، په ټولنیزو رسنیو به د اونۍ په سکالو پوښتنې خپرول کېدلې چې د اوریدونکو غږو څخه وغواړي چې اندېښنې شریکې کړي او په راروانو پروګرامونو کې راتلونکې مینځپانګې وړاندې کړي. د خپرونې څخه وروستو، د خپرونو کلپونه به د دوي د

۵۱ د کلیدي خلکو معلوماتي مرکې: د نادولتي سازمانو کاري ډله، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۵۲ آسیا فاونډیشن، ۲۰۱۹. د افغان ولس یوه سروې. دلته تر لاسه کېږي: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_Afghan_Survey_Full-Report.pdf> [۱۷ فبروري ۲۰۲۲ کې ورته لاسرسی شوی دی].
۵۳ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د رسنیو کارکونکی، افغانستان، جنورۍ ۲۰۲۲
۵۴ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د رسنیو کارکونکی، افغانستان، جنورۍ ۲۰۲۲
۵۵ https://covid19.who.int/region/emro/country/af
۵۶ https://www.bbc.co.uk/mediaaction/where-we-work/afghanistan-somalia/hbcc/
۵۷ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۵۸ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د رسنیو کارکونکی، افغانستان، جنورۍ ۲۰۲۲
۵۹ https://internews.org/wp-content/uploads/legacy/2021-03/understanding_trust_COVID-19_pandemic.pdf

ټولنیزو رسنیو پر اکاونټونو شریک کړل شول، چې د نورې ښکېلتیا لپاره فرصت ورکړي. د رسنیو په کارولو سره دوه اړخیز مخابرات په ځانګړې توګه د هغه وخت د هېواد د روغتیايي پاملرنې غورځې پرځې کوونکې سیستم باندې د فشار کمولو لپاره ګټور وو[۶۰]. د روغتیا سیستم له هغه وخت راهیسې نور هم خراب شوی لکه څنګه چې اوس د "د سقوط په څنډه" کې تشریح شوی[۶۱].

د COVID-19 تر لاسه احصایې هم په مکرر ډول د رسنیو له خوا راپور شوې، که څه هم د ځایي چارواکو څخه د حقیقي احصایو تر لاسه کول ستونزمن وو. اټکل شوې شمېرې د اورېدونکو له خوا شریکې شوې، چې ناسمې شمېرې د راپور ورکولو په رسنیو کې د باور له لاسه ورکولو لامل شوې[62]. ډېری اتباعو ژورنالیستانو هم په COVID-19 اخته کېدو او اړوندو مړینو په اړه احصایې شریکې کړې. په دې ډول اوازې هم شریکې شوې. د COVID-19 په اړه تر ټولو عامه اوازه دا وه چې نړیواله وبا یو دروغ دي او دا د چارواکو لپاره د فنډونو تر لاسه کولو وسیله ده، نورې اوازې چې په منظمه توګه خپرېدلې دا وې چې د COVID-19 واکسینونه د نفوسو شمېر کنټرولولو لپاره کارول کېږي یا دا چې مسلمانان په COVID-19 نه شي اغېزمنېدلی.

په دې پوهېدل چې ډېری لیرې پرتې ټولنې یوازې د دوديزو بنو له لارې مخابره کوله، لکه مخامخ یا د جوماتونو له لارې[63]، ځینو رسنیو د COVID-19 په اړه د معلوماتو چمتو کولو دې میتود ته ملاتړ وړاندې کړ ترڅو هغه ډلو ته لاسرسي وموومي چې د لاسرسي وړ نه وي یا ورته په مشکله لاسرسی کېږي. دوی داسې سیمو ته لاړل چې د لاسرسي وړ نه وې ترڅو بروشرونه شریک کړي، په میګافون سمبال موټرو سره خپروني وکړي، او په جوماتونو کې د مذهبي مشرانو سره غونډې وکړي ترڅو منظم اعلانونه وهڅوي. شا ته پاتې خلکو ته د لاسرسي کولو لپاره د رسنیو لارې، د بېلګې په توګه، په مرکزي/غرنۍ سیمو کې د مېرمنو له خوا فعالیت کوونکې رسنیو یوازې انځور شوې خپرونې کارولې چې هیڅ متن یې نه درلود ترڅو دا باوري کړي چې بې سواده ډلې پکې ګډې کړي. دا د ماشومانو لپاره هم خورا ګټور ثابت شو او د COVID-19 په اړه د ځوان اورېدونکو خبرولو لپاره کارول کېدو.

د COVID-19 پروګرامونو د ملاتړ په هڅو کې، برسېره د راډیو ډرامو چې دوديز کوچي کډوالو لپاره وې، BBC میډیا ایکشن شامل و کوم چې د راډیو، تلویزیون او ټولنیزو رسنیو لپاره د عامه خدماتو اعلانونه (PSA) تولیدول. دوي یادونه وکړه چې د افغانستان د بالغ نفوسو ۴۶٪ (۷/۶ میلیونه بالغانو) ویلي چې دوي دا تولیدات اورېدلي دي.

د COVID-19 واکسین د لومړیتوب په توګه نه لیدل کېدل، د نورو ستونزو سره لکه سیاسي کړکېچونه، سخته بې وزلي، او وچکالي ډېر اړین ګڼل کېدل[۶۴]. د دې لیکلو په وخت کې، طالبان په فعاله توګه د واکسین هڅې مخ په وړاندې نه بیایي، که څه هم دوي د COVID-19 واکسینو سره خپل ملاتړ اعلان کړی[۶۵]. د روغتیا نړیوال سازمان وایي، چې د ۲۰۲۲ کال د فبرورۍ تر ۷مې په هېواد کې د واکسین ۵.۲ میلیونه ډوزونه ورکړل شوي دي[۶۶]. څېړنیزې مرکې څرګندوي چې د واکسین د ګټو په اړه د ټولنو د پوهاوي لپاره د رسنیو زیاتو ځانګړو کمپاینونو ته اړتیا ده.

---

۶۰ د کلیدي خلکو معلوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

۶۱ https://news.un.org/en/story/2021/09/1100652

۶۲ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

۶۳ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

۶۴ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د روغتیا نادولتي سازمانو کاري ډله، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

۶۵ https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2022/01/14/1072188527/for-the-36-countries-with-the-lowest-vaccination-rates-supply-isnt-the-only-issu

۶۶ https://covid19.who.int/region/emro/country/af

برخه 4:

رسنیو ته عمومي کتنه

۴/۱ راډیو په یو نظر کې

په افغانستان کې اوسنیو سیاسي بې ثباتیو او بشري او اقتصادي بحرانونو په ګډه د ۱۳۲ [۶۷] راډیو سټیشنونه د بندیدو لامل شوي دي. ډیری خپلې دروازې تر نامالوم وخته تړلې دي؛ ځینې یې اوس هم په اندروني ډول پلانونه جوړوي، او په هېواد کې دننه د نویو ننګونو سره سمون راولي[۶۸].

د طالبانو له بیا واکمنېدو راهیسې په راډیویي پروګرامونو کې د موسیقۍ او ساتېري توکو کې ډېر زیات کمښت راغلی دی؛ دا ډول توکو ځای معلوماتي، ښوونیزو، روغتیایي او مذهبي منځپانګو نیولی دی[۶۹]. سوداګریزې خپرونې کوونکې لکه ارمان ایف ایم (د افغانستان لومړی شخصي سټیشن)[۷۰]آریانا ایف ایم او سپوږمۍ راډیو د نورو ترڅنګ خپل پروګرامونه د طالبانو

۶۷ https://www.ifj.org/fileadmin/Statistics_Report__Newsletter_2__02Feb2022.pdf
۶۸ د دې خبرونې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د رسنیو کارکونکی، افغانستان، جنوری ۲۰۲۲
۶۹ د دې خبرونې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۷۰ https://www.bbc.co.uk/news/world-south-asia-12013942

لخوا تمویل شوي لاربنووني سره سم بدل کړي تر څو مذهبي مواد پکې شامل کړي[71]. په دې بدلونونو کې د دیني صحیفو تلاوت او د حکومت له خوا تصویب شوي خبرونو او بحثونو خپرول شامل دي، چې کوم چې د موسیقۍ او ساتیري پروګرامو ځای نیسي.
د افغانستان راډیو، د افغانستان د راډیو تلویزیون (RTA) د دولتي نشراتو یوه برخه ده، ورته توکي خپروي ځکه چې دوي هم دغه لاربنووني تعقیبوي.

د افغانستان په وروستي تاریخ کې، د نورو عصري عامه رسنیو، لکه تلویزیون او انټرنیټ، په پرتله د ارزان او اسانه لاسرسي له امله، راډیو د کلیوالو خلکو لپاره د مالوماتو ترلاسه کولو یوه مهمه سرچینه وه. د راډیو اوریدنه د کارګرانو د ډلې لپاره خورا مشهوره وه، په ګډون د موټر چلوونکو، د هټیو څښتنانو، د کوڅو پلورونکو او د بیکرۍ کاري ډلې. دا د راډیو عملي او اسان هویت ته منسوب کېدی شي، د کوم له لارې چې کارګران کولی شي غوږ ونیسي او فعاله پاته شي[72]. راډیو سیټ ته د لاسرسي په اړه ترټولو وروستي ترلاسه سروې[73] وموندله چې د کورنۍ پر سر ۷۲/۱٪ راډیو ته لاسرسی لري، د AM (۳۵/۴٪) او شارټ ویو (۲۱/۹٪) بینډونو په پرتله ډېری اونیز اوریدونکي (۸۰/۴٪) پر FM بینډ اوري[74]. په داسې حال کې چې امکان لري د ۲۰۱۵ کال د سروې راهیسې دا شمېرې بدلې شوي وي راډیو ته د لاسرسي کچه لوړه ده. د آسیا فاونډیشن د ۲۰۱۹ کال راپور وایي چې د راډیو اوریدنه د ښاري سیمو (۴۲/۲٪) په پرتله په کلیوالو سیمو کې (۶۲/۴٪) ډېره عامه وه. د جغرافیایي سیمې له مخې، د راډیو اوریدنه په سویل لویدیځ کې د ۸۱/۷٪ سره تر ټولو لوړه وه، چې په سویل ختیځ کې د ۸۰/۱٪ سره ورپسې جوخته وه. تر ټولو ټیټې پایلې په مرکزي غرنۍ سیمو کې د ۲۵/۴٪ سره او په مرکزي کابل کې د ۴۷/۷٪ سره وې.

د هر راډیو سټیشن لپاره د اوریدونکو خورا وروستي مالومات د جیوپول میډیا کچولو خدماتو له خوا خپاره شوي[75] په ۲۰۱۷ کې. د اوسط درجې او ونډو ترمخه، ارمان ایف ایم په ۲۰۱۷ کال کې مخکښي ترلاسه کړه، د سهار ۸:۰۰ - ۱۰:۰۰ خپلې تر ټولو لوړې درجې سره (اوسط ۶/۷۷ درجې، ۲۱/۴٪ ونډه)، چې خورشېد ایف ایم (۸/۵٪ ونډه) او آزادي راډیو (۸٪ ونډه) له سهار ۱۰:۰۰ - د غرمې ۱۲:۰۰ پورې ورپسې دي. پاتې سټیشنونه لکه شمشاد، آراکوزیا، آریانا ایف ایم او جوانان د اوریدونکو د ونډو لپاره سخته سیالي کوي.

په ۲۰۱۹ کال کې د افغانستان د خلکو په اړه د آسیا فاونډیشن د سروې له مخې معلومه شوې ده چې ۵۷.۳ سلنه ګډونوالو خپل خبرونه او معلوماتي مواد له راډیو څخه ترلاسه کړي دي. دا موندنه د تېر کال د ۶۲/۹٪ څخه کمښت څرګندوي. د جنسیت مشخصو ډلو ته په کتو سره، افغان نارینه و د راډیو اوریدني کچه (۶۲/۶٪) د خپلو ښځینه جوړو (۵۲/۴٪) په پرتله لوړه ښودلې.

لکه څنګه چې ډېری راډیویي خپروني، په ځانګړي توګه د بحث پروګرامونه، په ژوندۍ بڼه خپرېږي، دوي د خپلو اوریدونکو د لوړو درجو ښکېلتیا څخه ګټه پورته کوي. د بېلګې په توګه، آزادي راډیو اوریدونکي هڅوي چې زنګ ووهي او پر خپلو ستونزو خبرې وکړي او له اوریدونکو سره ژمنه کوي چې د دوي غږونه به تر اړوندو چارواکو رسوي. په دې خپرونو کې د بې کارۍ، بې وزلۍ او روغتیایي اندېښنو په اړه خبرې کېږي او مېلمانه کارپوهان د دوي څېړنه کوي او ځوابونه ورته وایي[76]. په داسې حال کې چې ځینې رسنۍ څو ژبني پروګرامونه لري، ډېری راډیو سټیشني په یوه ژبه تمرکز کوي. د بېلګې په توګه، ارمان ایف ایم تر ډېره د دري ژبې اوریدونکو خدمت کوي، او اراکوزیا د پښتو ژبې اوریدونکو خدمت کوي.

لاندې جدول د شپږ غوره اوسنیو راډیو سټیشنو نقشه وړاندې کوي[77] په افغانستان کې او د څښتنوالۍ په اړه مالومات، د تمویل اصلي سرچینه، لومړنۍ ژبه، خورا مشهور پروګرامونه، او په عامه توګه د تماسو جزئیات پکې شامل دي.

د راډیو سټیشن/موسسې نوم	ګڼلیک	څښتنوالي	د تمویل اصلي سرچینه	لومړۍ ژبه	د پروګرام خورا مشهور ډول	په عامه توګه ترلاسه د تماس جزئیات
ارمان ایف ایم	https://arman.fm/	سوداګریز یا شخصي شرکت	د اعلاناتو / سوداګریز	دري	تولیز ساتېرې	ادرس: کور 3، کوڅه 12، وزیر اکبر خان، کابل، افغانستان برېښنالیک: info@arman.fm ټیلفون: ۱۰ ۱۰ ۳۲ ۷۹۹ ۹۳+
آریانا ایف ایم	https://ariana.fm/	سوداګریز یا شخصي شرکت	د اعلاناتو / سوداګریز	دري	تولیز ساتېرې	ادرس: بیات رسنیز مرکز دارالامان سړک، کابل. افغانستان برېښنالیک: sales@arianatelevision.com

71 د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
72 د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د رسنیو کارکونکی، افغانستان، جنوری ۲۰۲۲
73 Afghanistan-research-brief.pdf/01/2015/https://www.usagm.gov/wp-content/uploads
74 ځینې اوریدونکي هره اونۍ له یو څخه زیاتو څپو په اوږدو الي کې پروګرامونه اوري.
75 https://knowledge.geopoll.com/afghanistan-media-measurement-kgmm-report-0-0-1
76 د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د نادولتي سازمانو کاري ډله، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
77 د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

جوانان ایف ایم	http://jawanan.fm/	سوداګریز یا شخصي شرکت	د اعلاناتو / سوداګریز	دري	کټور مالومات	ادرس: جوانان راډیو، د ۱۳ کوڅې شمال، وزیر اکبر خان، کابل، افغانستان
راډیو سلام معیاري	https://swn.af/en/	سوداګریز یا شخصي شرکت	د نادولتي مؤسسي له خوا ملاتړ شوی	دري	تولیز ساتېری	ادرس: ښار نو، کابل، افغانستان ۲۶۰۰۰ ټیلفون: ۹۹۸۹ ۱۹۸ ۷۹ ۹۳+ برېښنالیک: info@swn.af
کیلید راډیو **(۷ محلي او ۱ ملي سټېشن، چې له ۱۰۰ څخه زیاتو افغان سټېشنونو سره تړاو لري)**	https://tkg.af/english/	سوداګریز یا شخصي شرکت	د اعلاناتو / سوداګریز	دري	کټور مالومات	ادرس: شېرمه کوڅه، کارته سه، کابل، افغانستان ټیلفون: ۷۱۷ ۲۵۰۰ ۰۲۰ برېښنالیک: info@tkg.af
د افغانستان راډیو (RTA)	https://www.rta.live/	د دولت-څښتنوالي	دولتي تمویل	پښتو	کټور مالومات	ادرس: د افغانستان ملي راډیو او تلویزیون لوی مسعود سړک، کابل، افغانستان، ټیلفون: ۰۷۲۸ ۲۳۱ ۲۰ ۹۳+ فاکس: ۱۰۸۶ ۲۱۰ ۲۰ ۹۳+ وېب پاڼه: www.rta.org.af

۴/۲ تلویزیون په یو نظر کې

د ۲۰۲۲ کال د فبرورۍ په میاشت کې د افغانستان په ۳۳ ولایتونو کې د افغانستان د خبریالانو د ملي اتحادیې (ANJU) له خوا خپره شوې سروې ښیي چې د ۲۰۲۱ کال د اګست په ۱۵ د طالبانو له واک ته د رسېدو راهیسې له ۱۳۲ تلویزونونو څخه یوازې ۸۱ یې په فعاله توګه خپروني کوي، چې له هغه وخت راهیسې ۵۱ چینلونو خپروني بندې کړې دي[78]. په افغانستان کې د راډیو سټیشنونو په څیر، د طالبانو له واک څخه وروسته په تلویزیوني پروګرامو کې په خبرونو، بحثونو، تعلیمي او اسلامي خپرونو کې ډېر زیاتوالی لیدل شوی، چې د ډېرو مشهورو بهرنیو صابونو او ډرامو ځای یې نیولی دی[79].

که څه هم د افغانستان د تلویزیوني کانالونو راتلونکی روښانه نه دی، خو د ۲۰۲۱ کال د اګست له پېښو مخکې د خبرونو او مالوماتو د یوې سرچینې په توګه د تلویزیون کټلو نفوذ، لاسرسی او شهرت د ترلاسه کوونکو کسانو لپاره ډېر و[80]. د ۲۰۱۹ کال د افغانانو په یوه سروې کې په دري و کې دوه برخې (۶۵.۹٪) ځواب ویونکو[81] وویل چې د خبرونو او مالوماتو د سرچینې په توګه تلویزیون ګوري. په داسې حال کې چې د تلویزیون کتنه د نورو منګ ډلو (68.6٪) په پرتله په ۱۸-۲۵ کلنو افغانانو کې زیاته عامه وه، د ۵۵ کلنو او پورته عمر لرونکو (۶۲/۲٪) شمېرې هم د یادونې وړ دي او د تلویزیون بصري ماهیت ته منسوب کېدی شي او د هغو لپاره کارونه کې اضافه کوي څوک چې د سواد ټیټې کچې لري[۸۲].

په سیمه ایزه توګه، د خبرونو او معلوماتو لپاره تلویزیون کتل په مرکزي/کابل کې تر ټولو لوړ وو (۸۳/۰٪)، ورپسې لویدیځ او شمال ختیځ (۷۶/۶٪ او ۶۹/۹٪)، او په سویل لویدیز او ختیځ کې ترټولو ټیټ (۳۴/۷٪ او ۴۱٪)، په هره کورنۍ کې لږ تر لږه د یو فعال تلویزیون سیټ څښتني ۶۹/۳٪ حساب شوې. د افغانستان په کلیوالو سیمو کې برېښنا ته د محدود لاسرسي په ترڅ کې، د تلویزیون څښتنوالي په حیرانونکې توګه په ښاري سیمو کې (۹۱٪) د کلیوالو سیمو (۶۲٪) په پرتله ډېره عامه وه؛ بیاهم، دا تشه په دوامداره توګه راټیټه شوې ده. برسېره پردې، USAGM په ۲۰۱۵ کې راپور ورکړ چې ډېری هغه کسان چې د تلویزیون څښتنان دي د خپل تلویزیوني سیګنال ترلاسه کولو لپاره د سپوږمکۍ ډش (انفرادي ۳۵٪ او ۲/۱٪ ګډه څښتنوالي) پرځای د ځمکې انتن (۶۸/۰٪) کاروي[۸۳]. مخکښ سوداګریز چینل طلوع تلویزیون دی[۸۴]. پخپله اعلان شوی "جایزه ګټونکی او د بازار مخکښ چینل" د موبي ګروپ له خوا فعالیت کوي او په ټوله سیمه کې د ځمکې د لېږد او سپوږمکۍ له لارې په دري او پښتو ژبو خپروني کوي. نور چینلونه دي خورشید تلویزیون، چې یو غیر دولتي تلویزیوني چینل دی[۸۵] چې ۶/۸٪ اورېدونکي لري او یاک تلویزیون او آریانا تلویزیون چې د اورېدونکو ونډې یې ټیټې دي (۵/۶٪ او ۴/۳٪)، که څه هم دوي د خبرونو او مالوماتو په ښه توګه ترلاسه کولو سره شهرت ترلاسه کړی، په ځانګړې توګه د COVID-19 وبا په جریان کې[۸۶].

بیاهم، د ۲۰۲۱ کال د اګست له ۱۵ راهیسې، په پروګرامونو کې د ورپسې بدلونونو سره، د رسنیو کاروونکو د افغانستان په ملي تلویزیوني چینلونو باور له لاسه ورکړی او د خبرونو او معلوماتو سرچینې په توګه یې په زیاتیدونکي توګه نړیوالو چمتو کونکو لکه افغانستان نړیوال او بي بي سي ته مخه کړې ده[۸۷]. دا ډول نړیوال چینلونه په سپوږمکۍ او آنلاین لیدل کیږي،

۷۸ https://www.ifj.org/fileadmin/Statistics_Report__Newsletter__2__02Feb2022.pdf
۷۹ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۸۰ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۸۱ آسیا فاونډیشن، 2019. د افغان ولس یوه سروې. دلته ترلاسه کیږي: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_Afghan_Survey_Full-Report.pdf> [[۱۷ فبروري ۲۰۲۲ کې ورته لاسرسی شوی دی].
۸۲ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د رسنیو کارکونکی، افغانستان، جنوری ۲۰۲۲
۸۳ https://www.usagm.gov/wp-content/uploads/2015/01/Afghanistan-research-brief.pdf
۸۴ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۸۵ https://www.developmentaid.org/#!/organizations/view/106234/khurshid-tv
۸۶ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۸۷ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

په ګډون د بي بي سي فارسي، بي بي سي پښتو، VOA او افغانستان نړیوال؛ پر دې به لاندې د ډیجیټل میډیا څېرکي (3.4) کې بحث وشي.

لاندې جدول په افغانستان کې د ډېر غوره او سنیو راډیو سټیشنو نقشه وړاندې کوي او د څښتنوالی، د تمویل اصلي سرچینې، لومړۍ ژبې، خورا مشهور پروګرامونو، او په عامه توګه د تماسو تړلاسه جزئیاتو په اړه مالومات پکې شامل دي.

د تلویزیوني چینل نوم	ویب لینک	څښتنوالي	د تمویل غټه سرچینه	لومړۍ ژبه	د پروګرام خورا مشهور دول	په عامه توګه تړلاسه د تماس جزئیات
طلوع تلویزیون	https://tolo.tv/	سوداګریز یا شخصي شرکت	د اعلاناتو / سوداګریز	دري	تولیز ساتېرې	ادرس: د طلوع تلویزیون کوڅه ۱۲، کابل، افغانستان کابل، کابل ولایت تیلفون: ۰۷۹ ۹۳۲ ۱۰۱۰
طلوع‌نیوز	https://tolonews.com/	سوداګریز یا شخصي شرکت	د اعلاناتو / سوداګریز	دري	تازه خبرونه	ادرس: طلوع‌نیوز د وزیر اکبر خان ۱۲ نمبر کوڅه کابل، افغانستان تیلفون: ۰۸۰ ۹۹۸ ۷۱۱ ۹۳+ تیلفون: ۷۸۰۳۸۹۱۸۲ ۰۰۹۳+
لمر تلویزیون	http://www.lemar.tv	سوداګریز یا شخصي شرکت	د اعلاناتو / سوداګریز	پښتو	تولیز ساتېرې	ادرس: د وزیر اکبر خان ۱۲ نمبر کوڅه کابل، افغانستان :د لیک استوني ادرس کور ۳، کوڅه ۱۲، وزیر اکبر خان، کابل ۱۰۰۳، افغانستان
1تلویزیون (یک تلویزیون)	https://1tv.af	سوداګریز یا شخصي شرکت	د اعلاناتو / سوداګریز	دري	تازه خبرونه	د بازار موندنې اروند ستونزو لپاره تیلفون: ۹۳۷۷۶۱۱۱۱۱۱+ برېښنالیک: 1tv.af@web
خورشید تلویزیون	https://www.khurshid.tv/	د نادولتي مؤسسې له خوا ملاتړ شوی	د نادولتي مؤسسې له خوا ملاتړ شوی	دري	تولیز ساتېرې	ادرس: کوالا پوشته ۵مه کوڅه، کابل، افغانستان تیلفون: ۴۶۴ ۰۰ ۸۸ ۷۹ ۹۳+ برېښنالیک: info@khurshid.tv
شمشاد تلویزیون	http://www.shamshadtv.tv/	سوداګریز یا شخصي شرکت	د اعلاناتو / سوداګریز	پښتو	تولیز ساتېرې	ادرس: چمن حضوري ته نژدې، غازي لوبغالی، افغانستان تیلفون: ۰۰۹۳۷۸۶۶۷۶۷۶۷ برېښنالیک: sales@shamshadtv.tv

۴/۳ چاپي رسنۍ په یو نظر کې

که څه هم په افغانستان کې د رسنیو تر ټولو پخوانی بڼه، چاپي رسنۍ تل د سواد د ټیټې کچې له امله محدود لاسرسی لري، چې یوازې ۱٪ نفوس پوښي[۸۸]. سربېره پر دې، د چاپي رسنیو په منظمه توګه تولید او خپرونې کې شامل لګښتو په ترڅ کې، دا سیکټور روان اقتصادي بحران او سیاسي بدلونونو ته خورا حساس دی. د چاپ شرکتونو او مصرف کونکو لپاره لګښتونه، په ځانګړې توګه د اقتصادي ستونزو په جریان کې، د دې شهرت ته زیان رسولی، ډېرې رسنۍ هڅوي چې آنلاین شي[۸۹]. له ۱۱۴ خپرونو څخه یوازې ۲۰ لا هم خپرېږي[۹۰].

د افغانستان په ښاري سیمو کې د لوستو په ډلو کې مشهور ۹۱ سیکولر ورځپاڼې دي لکه اېتلاعات روز. دې خپرونې په حکومت کې د خپلوۍ پاللو او فساد په اړه د راپور ورکولو لپاره شهرت درلود او د افغانستان دویمه خورا لوستل کېدونکې ورځپاڼه وه.[۹۲] بیاهم، د ډېرې ورځپاڼو په څېر، د دې مالي وضع کمزورې وه، او د لګښتونو پوښلو لپاره یې هلې ځلې کولې.[۹۳] د اېتلاعات روز ځینې کارکوونکي د ۲۰۲۲ کال د اکتوبر په میاشت کې په کابل کې د ښځو د حقونو د یوې مظاهرې په اړه د راپور ورکولو په ترڅ کې د ډلې د دوو غړو له تاوتریخژن نیول کېدو وروسته د وتلو په الوتکه کې افغانستان پرېښود[۹۴]. د لیکلو په وخت کې، دا معلومه نه ده چې آیا اېتلاعات روز چاپ ته دوام ورکوي، خو د دوی ویب پاڼه فعاله پاتې ده او هره ورځ ډېرې مقالې خپروي، چې د ۲۰۲۲ په جنوري کې یې ۱۴۳،۰۰۰ لیدونکي درلودل.

۸۸ https://medialandscapes.org/country/afghanistan/media/print
۸۹ د دې خبرتیا لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د مخابراتو څېړونکی، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۹۰ https://www.ifj.org/fileadmin/Statistics_Report_Newsletter_2_02Feb2022.pdf
۹۱ د دې خبرتیا لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د رسنیو کارکونکی، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۹۲ https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-10-22/afghanistan-journalists-flee-taliban-media-control
۹۳ https://www.theguardian.com/world/2017/oct/03/rattling-afghanistans-powerful-etilaat-roz-newspaper-exposes-corruption
۹۴ https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-10-22/afghanistan-journalists-flee-taliban-media-control

د خورا لوی پوښښ سره ځان د خورا مشهور ورځپاڼي په توګه وړاندې کوونکې [95][96] په افغانستان کې د هشت صبح ورځ پاڼه ده ("هره ورځ د سهار اته بجې" په انګلیسي کې). دا خپلواکه او بې ګټې ورځپاڼه په دري او پښتو ژبو خپریږي. دوي د انګلیسي ژبې ویب پاڼه هم لري، چې د ۲۰۲۲ په جنوري کې لپاسه ۲۷۳,۰۰۰ لیدنې یې شوې دي.

انیس د حکومت له خوا تمویل شوې ورځپاڼه ده او په افغانستان کې تر ټولو پخوانۍ خپرونه ده، چې په ۱۹۴۶ کال کې پیل شوې ده.[97][98][99]. دا په دري ژبه خپریږي (۸۰٪)، چې د پښتو ځینې مقالې هم لري (۲۰٪). حکومت د باختر خبري اژانس څښتنوالي او اداره هم کوي، چې یوه ورځپاڼه او آنلاین خبري اژانس لري. که څه هم د دوي ورځپاڼې پراختیا مالومه نه ده، د دوي آنلاین پلیټ فارم د ۲۰۲۲ په جنوري کې ۳۹,۰۰۰ پاڼې لیدنې ترلاسه کړې.

لاندې جدول د ۲۰۲۱ کال د اګست تر میاشتې پورې په افغانستان کې د مخکښو چاپي ورځپاڼو نقشه وړاندې کوي او د څښتنوالی، د تمویل اصلي سرچینې، لومړۍ ژبې، خورا مشهور پروګرامونو، او په عامه توګه ترلاسه د تماسو جزئیاتو په اړه مالومات پکې شامل دي.

په عامه توګه ترلاسه د تماس جزئیات	د پروګرام خورا مشهور ډول	لومړۍ ژبه	د تمویل غټه سرچینه	څښتنوالي	ویب لینک	د رسنیو د سازمان نوم
مشر مدیر: مجیب مهرداد بریښنالیک: mujib_mehrdad@yahoo.com	تازه خبرونه	دري	شخصي تمویل کونکی	د نادولتي مؤسسې له خوا ملاتړ شوی	https://8am.af/eng/	**هشت صبح (د سهار 8 بجې)**
بنسټ ایښودونکی سید شعیب پارسا بریښنالیک: shoaib.parsa@yahoo.com ټیلفون: ۰۰۹۳۷۰۰۱۸۹۴۹۴	تازه خبرونه	دري	د اعلاناتو / سوداګریز	سوداګریز یا شخصي شرکت	https://armanemili.com	**ارمان میلی**
ادرس: شورا 3مه کوڅه، کارته 3، کابل ټیلفون: ۰۷۹۷۴۳۵۷۷۷ وېب پاڼه: www.Etilaatroz.com	تازه خبرونه	دري	د اعلاناتو / سوداګریز	سوداګریز یا شخصي شرکت	https://www.etilaatroz.com	**EtilaatRoz**
ترلاسه نه دی	تازه خبرونه	دري	د اعلاناتو / سوداګریز	سوداګریز یا شخصي شرکت	https://mandegardaily.com/	**ماندګار**
د باختر خبري آژانس عمومي رئیس: عبدالواحد ریان تلیفون: +۹۳۷۰۷۶۰۹۵۲۴ بریښنالیک: a.rayan@bakhtarnews.af	تازه خبرونه	دري	دولتي تمویل	دولت یې څښتنوالي لري	https://bakhtarnews.af/	**باختر خبري اژانس**

۴/۴ ډیجیټل میډیا په یو نظر کې

ډیجیټل میډیا په چټکۍ سره د افغانستان په ښاري سیمو کې د پام وړ نفوذ ترلاسه کړ. د انټرنیټ کارونې زیاتوالی، سره له سمارټ فعاله وسیلو خپلولو، د خلکو لپاره د رسنیو او مخابراتو نوې سرچینې رامینځته کړې. ناچاپ شوي خبرونه نبغ په نېغه خپریږي، چې د سارو ترمنځه د پیغام رسولو او ټولنیزو رسنیو اپیسونو کارول کیږي، او د یو وخت برلاسې ډله ایز رسنۍ ننګوي، په ځانګړې توګه د سانسور لپاره د طالبانو د اړتیا راهیسې (او احساس کېدونکی ځاني سانسور). نړیوال سازمانونه لکه BBC، VOA، او افغانستان انټرنیشنل د اوسني (طالبانو) حکومت د رسنیو دولتي قانون څخه اغیزمن شوي نه دي. هغه اورېدونکي چې دوي ته لاسرسی لري د کره خبرونو لپاره چې د طالبانو تر اغیز لاندې نه وي دې ته اووښتي دي. په هغه غټو ډیجیټالي رسنیو کې چې د معلوماتو او خبرونو خورا باوري سرچینو په توګه پېژندل شوي دي[100] بي بي سي فارسي (او بي بي سي دري)، بي بي سي پښتو، اشنا (VOA)، خامه پریس، اماج نیوز او افغانستان نړیوال شامل دي.

نړیوالو ډیجیټالي رسنیو ته دا اووښتون د دې باور څخه د ګټې اخیستو لامل شوی دی؛ د دې یوه بېلګه د ۲۰۲۱ کال د سپتمبر په میاشت کې د پنجشیر د جګړې په ترځ کې رامنځته شوه، چیرته چې په ټولنیزو رسنیو کې جعلي پوسټونه شریک کړل شول، چې د باور وړ رسنیو په توګه د جګړې د پارولو لامل شول. د بي بي سي دري او بي بي سي پښتو لوګو په کارولو سره، د شخصي پروفایلونو له خوا جعلي پوسټونه خپاره کړل شول چې د BBC لوګو یې د پروفایل د عکسونو په توګه درلودله[101].

د آنلاین تولید ټیټ لګښت دا پایله رامنځته کړه چې ګڼ شمېر رسنیو په افغانستان کې د خراب اقتصادي وضعیت له امله خپل فعالیتونه په بشپړ ډول آنلاین کړل[102].

۹۵ https://8am.af/eng/about/
۹۶ https://twitter.com/hashtesubhdaily?lang=en
۹۷ https://www.bbc.co.uk/news/world-south-asia-12013942
۹۸ http://www.afghandata.org/
۹۹ https://content.library.arizona.edu/digital/collection/p16127coll5/id/69
۱۰۰ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۱۰۱ د دې څېړنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۱۰۲ د دې څېړنې لپاره کلیدي معلوماتي مرکې: د رسنیو کارکونکی، افغانستان، جنوری ۲۰۲۲

خامه پریس خبري اژانس په افغانستان کې یو له مخکښو آنلاین خبرونو وړاندې کوونکو څخه دی چې په دري، پښتو او انګلیسي ژبو خپرونې کوي. په ټولنیزه رسنۍ د دوي تعقیب د پام وړ دی، چې پر فیسبوک لپاسه ۱/۷ ملیون پیروان لري[۱۰۳]. دوی وایي چې په جنوري ۲۰۲۲ کې د دوي د ویب پاڼې ۲۵۲,۰۰۰ لیدنې شوې دي، او د دوي ویب پاڼه په میاشت کې لپاسه ۳/۵ ملیونه کتنې ترلاسه کوي. د خپل پیاوړي آنلاین شتون سره سره، خاما پریس د ورته اقتصادي فشارونو سره مخ دی؛ د دوی د ویب پاڼې بینر وایي چې دوي د خپلې بقا لپاره تمویل کوي ځکه چې دوي "په افغانستان کې د اقتصادي بحران له امله د مالي سقوط په درشل کې دي"[۱۰۴].

بل د پام وړ انلاین خبري اژانس پژواک خبري اژانس دی، چې پر فیسبوک لپاسه ۲/۴ میلیونه پلویان لري[۱۰۵] او د ۲۰۲۲ په جنوري کې د پاڼې ۲۱۴,۶۳۶ لیدنې شوې دي. د پژواک مرکزي دفتر په کابل کې دی او په کندهار، جلال اباد، هرات، مزارشریف، غزني، بامیانو، خوست او کندوز کې سیمه ییز دفترونه لري. دوی په دري، پښتو او انګلیسي ژبو کیسې جوړوي. دوی خپل ګرځنده ایپ لري چې په IOS او Android ترلاسه دی[۱۰۶].

په داسې حال کې چې ځینې ډیجیټالي رسنۍ خپلې دروازې تړي، نورو بیا یوازې د افغان رسنیو په منظره کې خپل کار پیل کړی دی. د افغانستان نړیوال تر ټولو وروستی ډیجیټالي تلویزیوني چینل او آنلاین پلیټ فارم دی چې خپرونې یې پیل کړې او له هغه وخت راهیسې یې د پام وړ شهرت ترلاسه کړی دی[۱۰۷]. د دې د پیل پلان شوې نېټه د سپټمبر څخه تر اګست ۲۰۲۱ پورې وړاندې کړل شوه[۱۰۸] د افغانستان مخ پر ډېرېدونکي بحران او بې ثباتۍ ته د نبغ په نبغه ځواب په توګه. د دې چینل څښتن Volant Media دی، کوم چې د انګلستان یو شخصي رسنیز شرکت دی او چې د ایران نړیوال څښتنوالي لري او اداره کوي یې.

بي بي سي له اوږدې مودې راهیسې په افغانستان کې د خبرونو او معلوماتو لپاره یوه باوري سرچینه وه[۱۰۹]. په ۲۰۲۰ کال کې د دې د راډیویي، تلویزیوني او ډیجیټالي خدماتو لپاره د اونیزو اورېدونکو شمېره ۱۱.۴ میلیونه بنودل شوې، چې د پښتو خدمت ۸.۳ میلیونو او دري ۴.۳ میلیونو ته رسېدلي وه[۱۱۰]. نړیوالو خپرونو دا لاسرسی د بی بی سی د پښتو، دری، فارسی او ازبکی خدماتو د ټولنې د خپرونو ونده والو ترمنځه اړیکې سره مربوط کړی دی[۱۱۱].

لاندې جدول په افغانستان کې د اوسنیو شپږو مخکښو ډیجیټالي رسنیو ویب پاڼو نقشه وړاندې کوي او د څښتنوالۍ، لومړنۍ ژبې، د کاروونکو میاشتنۍ شمېرې، خورا مشهور پروګرامونو، او په عامه توګه ترلاسه د تماس جزئیاتو په اړه مالومات پکې شامل دي.

د رسنیو د سازمان نوم	ویب لینک	څښتنوالي	لومړۍ ژبه	د میاشتني کاروونکو شمېر	د پروګرام خورا مشهور ډول	په عامه توګه ترلاسه د تماس جزئیات
بي بي سي دري/فارسي	https://www.bbc.com/persian/afghanistan	دولت یې څښتنوالي لري	دري	نیشته	تازه خبرونه	ادرس: بي بي سي فارسي، 5م پوړ، د بي بي سي نشراتي کور، پورټلنډ ځای، لندن 1AA W1A، برېټانیه
بي بي سي پښتو	https://www.bbc.com/pashto	دولت یې څښتنوالي لري	پښتو	نیشته	تازه خبرونه	نیشته
پژواک	https://pajhwok.com/	سوداګریز یا شخصي شرکت	پښتو	267.810	تازه خبرونه	ادرس: هس. 138/130، 8.st، د موی مبارک بس تمځای، تایمني، کابل، افغانستان ټیلفون:۱۸۱۴ ۲۲۰ ۲۰ (۰) ۹۳+ یا ۱۹۱۵ ۲۲۰ ۲۰ (۰) ۹۳ + برېښنالیک: sales@pajhwok.com
خامه پریس	https://www.khaama.com/	سوداګریز یا شخصي شرکت	دري	216.179	تازه خبرونه	info@khaama.com
اماج خبرونه	https://aamajnews24.com/	سوداګریز یا شخصي شرکت	دري	7271	تازه خبرونه	ادرس: کارته پروان، PD4، کابل، افغانستان برېښنالیک: News@aaamajnews24.com WhatsApp: +۹۰۵۰۱۲۴۰۵۰۴۰ / +۹۳۷۴۷۸۹۲۳۲۶ / +۹۳۷۰ ۵۶۰۶۰۵۷ /

۱۰۳ https://www.facebook.com/KhaamaPres/
۱۰۴ https://www.khaama.com/about-us/
۱۰۵ https://www.facebook.com/pajhwoknews
۱۰۶ https://apps.apple.com/gb/app/pajhwok-afghan-news/id971662051
۱۰۷ د دې خپرنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۱۰۸ https://old.iranintl.com/en/world/volant-media-uk-launches-afghanistan-international-tv
۱۰۹ د دې خپرنې لپاره کلیدي معلوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۱۱۰ د بي بي سي نړیوال خدمت – لیکلي شواهد (AFG0015)، د برتانیې او افغانستان په اړه د نړیوالو اړیکو او دفاعي کمیټې تحقیقات، سپتمبر ۲۰۲۰، ترلاسه کېږي پر: https://committees.parliament.uk/writtenevidence/12006/default/.
۱۱۱ https://www.bbc.co.uk/mediacentre/latestnews/2018/bbc-news-afghan-adults

۴/۵ ټولنیزه رسنۍ په یو نظر کې

په افغانستان کې د ټولنیزو رسنیو کارول مخ په زیاتېدو دي، سره له دې چې د انټرنېټ بیه او کیفیت دواړه د دې میډیا لپاره غټ خنډان دي. د انټرنېټ ډېری کارونکي (۷۰/۱٪) وايي د ټولنیزو رسنیو پلیټ فارمونو ته د دوي ترټولو عام آنلاین فعالیت په توګه لاسرسی لري[۱۱۲].

بیاهم، د اګست په ۱۵ د طالبانو واکمنېدو راهیسې یو څه بدلونونه راغلي دي. د ټولنیزو رسنیو ځینو کاروونکو له خپلو پروفایلونو څخه عکسونه او ټویټونه لیرې کړي او نورو یې پر طالبانو د نیوکې کولو له امله د هغوي له خوا په نښه کېدو له ویرې خپل ټول پروفایلونه حذف کړي دي.[۱۱۳] پلیټ فارمونه لکه فیسبوک، ټویټر، لینکډاین[۱۱۴] او کلب هاؤس د اګست له ۱۵ سمدستي وروسته په افغانستان کې د خپلو کاروونکو د ساتنې لپاره اقدامات معرفي کړل، په ګډون د کاروونکو ته اجازه ورکول چې خپل پروفایلونه بند کړي، منځپانګې ته د لاسرسي مخه ونیسي او په اتوماتیک ډول د دوي له پروفایلونو څخه عکسونه او شخصي معلومات لرې کړي.[۱۱۵] Beporsed Ma Ra، د Signpost NGO له خوا د ټولنې په مشرۍ د آنلاین معلوماتو د خدمت پروژه [116]په افغانستان کې د فیسبوک کارولو پر مهال د خوندي پاتې کېدو څرنګوالي په اړه په دري، پښتو او انګلیسي ژبو یو لارښود شریک کړ[117].

په افغانستان کې د ټولنیزو رسنیو احصایې ښیي چې فیسبوک مخکښ پلیټ فارم دی (د ۲۰۲۲ په جنوري کې ۷۹/۴۲٪)؛ په نورو پلیټ فارمونو کې ټویټر (۷/۸۴٪)، یوټیوب (۴/۸۶٪)، Pinterest (۳/۵۴٪) او Instagram (۲/۲۶٪) شامل دي.

په داسې حال کې چې دا زاړه پلیټ فارمونه د خبرونو او معلوماتو تبادلې لپاره کار کوي، د ټولنیزو رسنیو نوي پلیټ فارمونه لکه ټیک ټیک په ابتدایي ډول د ساتېرۍ لپاره کارول کېږي. که څه هم ځینې خبرونه د کاروونکو تر مینځ شریک شوي ، د ټیک ټاک پوسټونه ډېری وختونه نېغ په نېغه د خبرونو څخه نه بلکه د پاروډي او طنز نظرونه وي[۱۱۸]. په افغانستان کې د دې پلیټ فارم لپاره د فعالو کاروونکو شمېر په ۲۰۲۱ کې له ۲۹۴,۰۰۰ څخه ډېر و[۱۱۹]، او نښې نښانې دا وې چې دا په کاروونکو کې د لا ودې لپاره ټاکل شوی و[۱۲۰]. د ټیک ټاک ډېری کاروونکي ۲۵ - ۳۴ کلن دي (۶۹/۳٪)، ورپسې ۱۸ - ۲۴ کلن دي (۲۹/۱٪). د TikTok ځانګړتیاوې د دري او پښتو متن ملاتړ کوي. دوی د خپلې رسنۍ دننه جوړ تخلیقي وسیلو لپاره مشهور دي، کوم چې د دودیز امریکایی پلیټ فارمونو لکه فیسبوک څخه توپیر لري، کوم چې ډېری د معلوماتو شریکولو پلیټ فارمونو په توګه لیدل کېږي[۱۲۱].

فیسبوک مشهور دی، ۴/۳ ملیون فیسبوکي کاروونکي لري، ډېری نارینه (۸۲/۳٪) او د ځوان عمر ډلو کې راځي (۱۸ - ۲۴ کلن)[۱۲۲]. ډېری رسنۍ هم په فیسبوک کې فعالې دي چې په افغانستان کې د ټویټر کارول د داسې ډلو لپاره لیدل کېږي لکه مدني ژورنالیستان او بلاګران، په ځانګړې توګه د نړیوالې ټولنې سره د اړیکو لرلو لپاره. په افغانستان کې د ټویټر کاروونکي تر ډېره په انګلیسي ژبه خبرې کوي، که څه هم په دري او پښتو ژبو پوسټونه شته، چې د ۲۰۲۱ کال له اګست راهیسې یې کارول زیات شوي دي[۱۲۳].

د طالبانو غړو او استازو له ټولنیزو رسنیو او د هغوی د ځانګړتیاوو څخه کار اخیستنې ترڅو خپل لاسرسی زیات کړي او په دې نویو پلیټ فارمونو کې خپل شتون زیات کړي. په ټویټر کې د طالبانو دوه خورا نفوذ لرونکي رسمي ویاندان ذبیح الله مجاهد (۴۹۵,۱۰۰ پیروان) او سهیل شاهین (۵۸۱,۹۰۰ پیروان) دي چې د طالبانو نظرونه وړاندې کوي او اعلانونه شریکوي.

یوټیوب زیاتره د ساتېرۍ مینځپانګې ته لاسرسي لپاره کارول کېږي، په ځانګړې توګه اوسنی قانون دا ډول مینځپانګې له تلویزیون او راډیو څخه لرې کوي. میوزیک، صابون اوپرا، او فلمونه په یوټیوب کې خورا مشهورې مینځپانګې دي. د کاروونکو قدرې ټیټ شمېر ممکن د لوړ انټرنیټ لګښتونو او ډیټا/چټکۍ غوښتنې ته منسوب شي چې د ویډیو لیدو لپاره اړین دي[۱۲۴].

کلب هاؤس د ټولنیزو رسنیو قدرې نوې شبکه ده چې په ۲۰۲۰ کې پیل شوې، چې ځوانان، روزلي افغانان او په ټوله نړۍ کې افغان کډوال او د کډوالو ټولنې یې خوښوي. د آډیو پر اساس جوړ د ټولنیزو رسنیو ایپ په بېلابېلو سکالوګانو د اصلي خونو رامنځته کولو فرصت ورکوي ، د ژوندی پوډکاسټ یا پینل بحث په څېر چاپېریال رامنځته کوي. سره له دې چې د

۱۱۲ آسیا فاونډیشن، 2019. د افغان ولس یوه سروې. دلته ترلاسه کېږي: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_Afghan_Survey_Full-Report.pdf> [۱۷ فبروري ۲۰۲۲ کې ورته لاسرسی شوی دی].

۱۱۳ https://www.bbc.co.uk/news/world-asia-58710194

۱۱۴ https://www.reuters.com/technology/facebook-says-it-is-securing-afghan-user-accounts-amid-taliban-takeover-2021-08-19/

۱۱۵ https://www.theverge.com/2021/8/21/22635378/clubhouse-removes-personal-info-user-accounts-afghanistan-taliban-safety

۱۱۶ https://www.signpost.ngo/

۱۱۷ https://www.beporsed-ma-ra.org/hc/en-us/articles/4411959786519-How-to-stay-safe-while-using-Facebook

۱۱۸ د دې خبرنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د رسنیو کارکونکی، افغانستان، جنورۍ ۲۰۲۲

۱۱۹ https://www.start.io/audience/tiktok-users-in-afghanistan

۱۲۰ https://www.socialmediatoday.com/news/new-report-suggests-tiktok-will-surpass-15-billion-users-in-2022/610018/

۱۲۱ د دې خبرنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: د رسنیو کارکونکی، افغانستان، جنورۍ ۲۰۲۲

۱۲۲ https://napoleoncat.com/stats/facebook-users-in-afghanistan/2022/01/

۱۲۳ د دې خبرنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې: خبریال، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

۱۲۴ د دې خبرنې لپاره د کلیدي خلکو مالوماتي مرکې، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲

طالبانو غړي د ازادو خبرو اترو د هڅولو لپاره څو خوني لري، دوي زياتره د هغو سره دښمني کوي چې پر دوی نيوکې کوي او ګواښ کوي چې له دې خونو څخه به يې منع کړي.[۱۲۵]

د ټولنيزو رسنيو پليټ فارمونو سربېره، د ټولنيزو پيغامو رسولو اپيسونه لکه WhatsApp، ټيليګرام او فيسبوک ميسنجر هم د مالوماتو د تبادلې، خبرونو شريکولو، او د ملګرو او کورنۍ سره د اړيکو ټينګولو لپاره خورا مشهور دي. د فيسبوک په څېر، په افغانستان کې د ۳/۶ ميليون ميسنجر کاروونکو څخه ډېری يې نارينه دي (۸۳/۲٪)، که څه هم د کاروونکو عمر يو څه لوړ دی، د کاروونکو تر ټولو غټه ډله ۲۵ څخه تر ۳۴ کلنو ده[۱۲۶].

د WhatsApp او ټيليګرام له خوا د پای څخه تر پای پورې د کوډ کولو ځانګړتياو سره د نوم نه ښودلو کچې دوي د دوديزو ټولنيزو رسنيو پروفايلونو په پرتله مشهور کړي دي. بياهم، يوازې دې په افغانستان کې د ژورناليستانو لپاره بشپړ خوندي چاپيريال نه دی رامينځته کړی کومو چې په دې پليټ فارمونو د خپل کار په اړه نبغ په نبغه د ګواښ پيغامونه ترلاسه کړي. د پټ نومي پاتي کيدو ورتيا دواړه اړخونو ته پلي کېږي ، او ژورناليستان او د رسنيو سازمانونو نه پوهيږي چې په چيټ ګروپ کې څوک دي چې د دوی ځارنه کوي او څوک رښتيني اورېدونکي غړی دی[۱۲۷].

۴/۶ د کډوالی او د پولې اخوا رسنيو لنډه کتنه

UNHCR د ۲۰۲۱ کال تر پايه شاوخوا ۲،۲ ميليونه افغان کډوال له هېواده بهر بولي.[۱۲۸]په ايران کې ۲.۲۵ ميليونه نور بې اسناده افغانان اوسيږي[۱۲۹]. لکه څنګه چې ډېری افغانان څو ژبې دي[۱۳۰]دي په ايران کې د هغو بې ځايه شويو لپاره د ژبې خنډان يو څه لږ کړي، چيرې چې فارسي او دري سره نږدې اړيکې لري، او په پاکستان کې، چيرې چې په لويو سيمو کې په پښتو خبرې کېږي.

په ۲۰۱۸ کې، iFilm 2 په ايران کې پيل شو، په ځانګړي توګه د هېواد دننه او بهر د دري ژبي ويونکي يې په نښه کړل. د حکومتي ښځتنوالی چينل فلمونه، صابون اوپرا او د ساتيرۍ نور مواد خپروي. په ايران کې د افغان اوريدونکو لپاره د حکومت لخوا تمويل شوي نور چينلونو کې د سحر تلويزيون د افغانستان څانګه شامله ده[۱۳۱]، کوم چې خبرونه او معلومات او د ساتيرۍ توکي وړاندې کوي.

په ايران کې د انسټاګرام کاروونکي ۴۸ ميليونه دي[۱۳۲]او سره له دې چې په افغانستان کې د کاروونکو شمېر کم دی، دا په ايران کې د افغان کډوالو لپاره خورا مشهور پليټ فارم ګڼل کېږي.[۱۳۳]يو څه په ايران کې د فيسبوک د بنديز له امله[۱۳۴]. په پاکستان کې ميشت افغانان اوس هم فيسبوک کاروي چې په هېواد کې يې شهرت موندلی (په پاکستان کې د فيسبوک ۵۴ مليونه کاروونکي)[۱۳۵].

زيات احتمال لري چې د کډوالۍ ټولنه په ايران کې د دولتي ښځتنوالی چينلونو لکه iFilm ۲ او سحر ټلويزيون، نورو ايراني چينلونو او انسټاګرام ته د ساتيرۍ لپاره لاسرسی ولري، او هغه کډوال چې د سپوږمکۍ يا ګرځنده ټليفونونو ته لاسرسی لري طلوع ټلويزيون، لمر او فيسبوک غوره کوي. دواړو ډلو ويلي چې دوی د افغانستان په اړه د لويو پېښو پرمهال په ايران کې ملي خبرونه ليدلي، خو يوازې د آنلاين ټونونو سره يوځای د غټې خبري سرچينې په توګه نه[۱۳۶].

د صدای افغان خبری آژانس(آوا) يو د پام وړ انلاين خبري آژانس دی چې په ګاونډيو هيوادونو کې مېشتو افغانانو کې شهرت لري (لاندې جدول وګورئ). دا خبري اژانس په کابل، هرات، مزارشريف، باميان، جلال اباد او کندهار کې مرکزي دفترونه لري او د ايران په مشهد، تهران او قم او د پاکستان په پيښور کې نماينده دفترونه لري[۱۳۷].

د رسنيو د سازمان نوم	ويب لينک	ښځتنوالي	لومړۍ ژبه	د مياشتني کاروونکو شمېر	د پروګرام خورا مشهور ډول	په عامه توګه ترلاسه د تماس جزئيات
د افغان غږ آژانس (AVA)	https://avapress.com/en	د نادولتي مؤسسې له خوا ملاتړ شوی	دري	۱۳۴/۶۲۲	تازه خبرونه	برېښناليک: info@avapress.com ټيلفون: ۰۰۹۳۷۰۰۲۷۵۸۲۸ / ۰۰۹۳۷۹۹۳۴۳۷۸۷

په پاکستان کې، UNHCR د افغان کډوالو لپاره د پروګرامونو جوړولو لپاره د راډيو سټيشنونو لکه راډيو پاکستان سره ملګرتيا کړې. دوي د پښتو ژبې له خپرونو لکه ډيوه راډيو، مشال راډيو، اشنا راډيو، خيبر ټلويزيون او مشرق ټلويزيون سره هم کار کړی

۱۲۵ https://nypost.com/2021/08/02/taliban-members-are-reportedly-running-clubhouse-chatrooms/
۱۲۶ https://napoleoncat.com/stats/facebook-users-in-afghanistan/2022/01/
۱۲۷ https://restofworld.org/2021/the-taliban-are-using-private-messaging-apps-to-threaten-afghan-journalists/
۱۲۸ https://reporting.unhcr.org/document/1350
۱۲۹ https://www.unhcr.org/ir/refugees-in-iran/
۱۳۰ https://translatorswithoutborders.org/language-data-for-afghanistan
۱۳۱ https://af.sahartv.ir/
۱۳۲ https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/iranians-on-socialmedia/
۱۳۳ د دې څېړنې لپاره د کليدي خلکو مالوماتي مرکې: خبريال، ايران، جنوري ۲۰۲۲
۱۳۴ https://www.iranintl.com/en/20211103926849
۱۳۵ https://napoleoncat.com/stats/social-media-users-in-pakistan/2022/01/
۱۳۶ د دې څېړنې لپاره د کليدي خلکو مالوماتي مرکې، افغانستان، جنوري ۲۰۲۲
۱۳۷ https://avapress.com/en/home/aboutus

دی[138]. په پاکستان کې د افغان کډوالو له خوا اا تعقیبېدونکې تر ټولو مشهورې رسنۍ شمشاد (افغانستان)، اشنا راډیو (VoA)، شمال (افغانستان) او جیو (پاکستان) دي. بي بي سي په پاکستان کې د بې ځایه شویو خلکو لپاره یوه باوري سرچینه پاتې شوې، چې په افغانستان او پاکستان کې او نور په لرې پرتو سیمو کې پښتو ژبه ویونکي له ۵۰ تر ۶۰ میلیونو ته رسیږي. د رسنیو یو شمېر سازمانونه د خیبر پښتونخوا صوبې څخه په سیمه ایزه توګه راپور ورکوي او د DAW پروژې بې ځایه کونه او خبرې اترې سویلي آسیا [Displacement and Dialogue South Asia] د یوې برخې په توګه افغان مهاجرو ته د ښاري ژونالیستانو په توګه روزنه ورکوي، هغه دا دي:

» پاور 99 تجارتي راډیو سټیشن تر لرې رسېدلی، چې ځینې پښتو او دري خپرونې لري، خو هیڅ لیکل شوې یا وقف شوې پاڼې نه لري. https://power99.live/

» قبائلي خبري نیټ ورک (ټي این این) https://www.tnn.com.pk/ په فیسبوک کې په پښتو کې مواد خپروي او ځو آنلاین چینلونه لري لکه څنګه چې په لاندې جدول کې ورکړل شوي دي:

شکل ۱: د قبایلي خبري شبکې آنلاین چینلونه

د چینل نوم	اړیکه	له هغه راهیسې فعال دی	د پیروانو / ګډونونو شمېر
قبایلي خبري شبکه - فیسبوک	https://www.facebook.com/TNNInfotainment	۲۰۱۴	۴۶۰۰۰۰ پیروان
د قبایلي خبرونو تلویزیون - یوټیوب	https://www.youtube.com/channel/UCSGaEBcM49Li9qGtonnhlFQ	۲۰۱۹	۴۶۰۰ پیروان
قبایلي خبري شبکه- یوټیوب	https://www.youtube.com/channel/UC7tdDaKL3JKqSKhkcogyR6w	۲۰۱۵	۳۵۰۰۰ پیروان
TNNE انګلیسي	https://twitter.com/TNNEانګلیسي	۲۰۱۵	۶۱۳۷ پیروان
TNN_تازه خبرونه	https://twitter.com/TNN_UPDATES	۲۰۱۷	۱۷۷۱
د قبایلي خبرونو شبکه- LinkedIn	https://www.linkedin.com/company/tribalnewsnetwork/mycompany/	۲۰۱۹	۴۲۹ پیروان
د قبایلي_خبرونو_نیټ ورک - انسټاګرام	https://www.instagram.com/tribal_news_network/	۲۰۲۱	۲۰۷ پیروان
ټی این اردو ویب پاڼه	www.tnnurdu.com	۲۰۱۹	۲۹۳۰۰ کاروونکي
ټي این این انګلیسي ویب پاڼه	www.tnn.com.pk	۲۰۱۴	۱۲۰۰۰

د معیار څېړنه (۲۰۲۱)[۱۳۹] په هریپور او صوابۍ کې د افغان کډوالو نارینه او ښځو سره د پاور ۹۹ لخوا ترسره شوې څېړنې وښودله چې ټولنیزې رسنۍ د دوي د معلوماتو ترټولو لویه سرچینه ده. دا په ځانګړې توګه د ځوانانو لپاره ریښتیا ده. کډوال هرنې راډیو چینلونه چې د پښتو خپرونې لري لکه د RFE/RL مشال او د VoA ډیوه، اوري. WhatsApp او فیسبوک هم د معلوماتو او په بهر کې د خپلو کورنیو سره په اړیکه کې پاتې کېدو لپاره کارول کېږي. دوي د بي بي سي پښتو خپرونه ناره د وخت د شپې په ۸ بجې او د پروین رحمتي له خوا پر FM99.4 پښتو او دري خپرونه اوري. هغه کسان چې تلویزیون لري (د اټکل ترمخه شاوخوا ۲۰٪) د PTV خبرونو او د PTV کور (ځمکنی، دولتي تلویزیون) ته لاسرسی لري - هغه څوک چې سټلایټ ډیش لري کولی شي په پاکستان او افغانستان کې نورو خبري چینلونو ته لاسرسی ومومي.

هغه رسنۍ چې ډیری کډوال یې تعقیبوي دا دي: شمشاد (افغانستان)، اشنا راډیو (ووا)، شمال (افغانستان) او جیو (پاکستان). د کډوالو د نظرونو له مخې، د دوی د معلوماتو اړتیاوې د لومړیتوب په توګه په افغانستان کې د دوي د کلیو او ښارونو د وضعیت په اړه معلومات، روغتیایي ستونزې، زده کړه، د ښځو ستونزې او عامه پوهاوی دی.

د خیبر پښتونخوا په پېښور او کوهاټ ضلعو کې د قبایلي خبري شبکې له خوا د اورېدونکو څېړنه [۱۴۰]، ښیي چې تلویزیون او د ټولنیزو رسنیو پلیټ فارمونه په ځانګړي توګه فیسبوک د ۷۸٪ افغان مهاجرینو لپاره د خبرونو او مالوماتو غټه سرچینه ده ، یو څه دا چې ثبت شوي خبرونه او مالوماتي برنامې ته په ټولنیزو رسنیو هر وخت لاسرسی کیدی شي که څه هم راډیو د ۵۰٪ کډوالو لپاره د معلوماتو غوره سرچینه ده.

مرکو څرګنده کړې چې ۹۴٪ افغان کډوال نږدې هره ورځ (په اونۍ کې ۷ ورځې) د خبرونو او معلوماتو لپاره د رسنیو سرچینې کاروي. ۸۹٪ د ماسپښین له ۶ بجو څخه تر ۹ بجو پورې، ۲۲٪ د سهار له ۶ بجو څخه مخکې، ۱۱٪ د شپې له ۹ بجو څخه تر ناوخته پورې، ۶٪ د سهار له ۶ څخه تر ۹ بجو پورې او ۶٪ د ماسپښین له ۱۲ بجو څخه تر ۳ بجو پورې. دې وموندل چې ۲۷٪ افغان کډوال د نړیوالو رسنیو سرچینو سره علاقه لري، ۱۷٪ د افغانستان په څښتنوالۍ کې د رسنیو سرچینو ته لېوالتیا لري، ۱۱٪ ټولنیزو رسنیو ته لېوالتیا لري، او ۹٪ د پاکستان په څښتنوالۍ کې د رسنیو سرچینو سره علاقه لري. دا ګڼل کېږي د بي بي سي پښتو، مشال راډیو او ډیوه راډیو په څېر رسنۍ د افغان ستونزو په اړه ښه راپور ورکوي او د نړیوالو رسنیو سرچینې باوري ګڼل کېږي چې د افغانانو په اړه کره او دقیق خبرونه او مالومات شریکوي.

څېړنې موندلې چې ۶۷٪ افغان کډوال "رسنیو سرچینو ته اسانه لاسرسی نه لري"، او د ۵۶ لپاره "د اړوندو ٪پروګرامونو موندل ګران دي". د موادو له مخې، ۹۴٪ برخه اخیستونکي د زده کړې، ۵۰٪ روغتیا او ۲۸٪ سپورت لپاره لېوالتیا درلوده. پښتو او دري د خبرونو او مالوماتي پروګرامونو لپاره د افغان مهاجرینو غوره ژبې دي.

۱۳۸ د افغان کډوالو اورېدونکو څېړنه، د قبایلي خبرونو شبکه (TNN) چې د DW اکاډمۍ لخوا ملاتړ کېږي، (اپریل ۲۰۲۱)
۱۳۹ په پاکستان کې د کډوالو غږونه، د افغان کډوالو او رسنیو فعالول او پیاوړي کول - اندېښنې، لومړیتوبونه او ننګونې، POWER99 بنسټ، (۲۰۲۱)
۱۴۰ د افغان کډوالو اورېدونکو څېړنه، د قبایلي خبرونو شبکه (TNN) چې د DW اکاډمۍ لخوا ملاتړ کېږي، (اپریل ۲۰۲۱)

۴/۷ د مخابراتو دوديز ډولونه په يو نظر کې

که څه هم په افغانستان کې د ټلويزيون کتنې، د راډيو اوريدنې، د انټرنيټ کارونې او ډيجيټل ميډيا شهرت ترلاسه کړی، د مخابراتو دوديز ډولونه لکه د جومات اعلانونه او د ملګرو او کورنۍ سره د مالوماتو تبادله مساوي اهميت لري. د افغانستان د خلکو د سروې له ۸۶٪ څخه زياتو ځواب ورکوونکو[۱۴۱] کورنۍ او ملګري په ۲۰۱۹ کې د مالوماتو سرچينې په توګه په ګوته کړې؛ دوي په ډېر احتمال د ښاري په پرتله د کليوالي سيمو څخه وو (۸۷/۲٪) ، او هغه کسان چې په شمال ختيځ کې دي ممکن خپل ملګري او کورنۍ د معلوماتو سرچينې په توګه په ګوته کړي (۹۱/۲٪). د مالوماتو په نورو دوديزو سرچينو کې جوماتونه شامل دي چې ۴۵/۳٪ لري او هغه سيمې، چيرې چې دا خورا عام و، شمال ختيځ (۵۴/۸٪) او شمال لوېديځ (۵۲/۶٪)، او ډيرې يې نارينه (۷۰٪) د ښځو په پرتله (۲۰/۵٪)، او زاړه وو (۵۹/۹٪ ۵۵ کلن او زيات).

د جوماتونو په څير، د ټولنې شوراګانې/جرګې هم د خبرونو او مالوماتو د سرچينو په توګه ليدل کيږي. په مهم ډول د ښځو په پرتله (۲۱/۲٪) په نارينه وو کې ډېر عام دي (۵۶/۶٪) .

۴/۸ د رسنيو او ژورناليزم روزنه

د ۲۰۲۱ کال د اګست څخه مخکې، افغانستان د ژورناليزم د روزنې فعال تاسيسات درلودل چې د نړيوالو رسنيو د پراختيا موسسو له خوا يې ملاتړ کيږي، چې نږدې ۱۸۰۰ زده کونکي هر کال د روزنې په مختلفو کچو فارغيږي[۱۴۲]. په دې کې د ژورناليزم ۳۰ ښوونځي شامل دي چې په دولتي، خصوصي او عامه پوهنتونونو کې ځای پر ځای شوي وو او چې د ليسانس تر کچې زده کړه او روزنه ورکوي. کابل پوهنتون هم د ژورناليزم په برخه کې د ماسټرۍ سند وړاندې کړ. د کابل د ژورناليزم انستيټيوټ او د نی ميډيا انستيټيوټ له خوا د ډيپلوما په کچه د رسنيو او ژورناليزم روزنه هم ورکړل شوې. په داسې حال کې چې په پوهنتونو کې تدريس کېدونکي نصابونه خورا دوديز دي، د نی ميډيا انستيټيوټ[۱۴۳] يو ډېر تازه نصاب درلود او د ژورناليزم په برخه کې لنډ کورسونه چمتو کړل. دا اوس هم د دويچه ويلې اکاډمۍ له خوا ملاتړ کيږي. اوسني اقتصادي حالات او د ملاتړ وتل په دې مانا دي چې د رسنيو د روزنې ډيرې تاسيسات نور د پايښت وړ نه دي[۱۴۴].

۱۴۱ آسيا فاونډيشن، 2019. د افغان ولس يوه سروې. دلته ترلاسه کېږي: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_Afghan_Survey_Full-Report.pdf> [۱۷ فبروري ۲۰۲۲ کې ورته لاسرسی شوی دی].

۱۴۲ https://medialandscapes.org/country/afghanistan/education/media-development-organisations

۱۴۳ https://nai.org.af/

۱۴۴ د دې خيرنې لپاره کليدي معلوماتي مرکې؛ د رسنيو پراختيا کارپوهان

دا لارښود د میډیا د منظرې لارښودونو د لړۍ څخه یو دی چې په بېلابېلو هېوادونو کې د رسنیو د منظرې نقشه کښوي. لارښودونه د CDAC شبکې لخوا د DW اکاډمۍ په همکارۍ چمتو شوي او د اقتصادي همکارۍ او پراختیا فدرالي وزارت له خوا یې ملاتړ کېږي. دا پروژه د نړیوال نوښت "رونتیا او د رسنیو آزادي - په وبا کې د بحران مقاومت" برخه ده.

german cooperation
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

DW Akademie

CDAC
NETWORK
د ناورين ځپلو ټولنو سره اړيکه

© CDAC شبکه 2022. د CDAC شبکه د نوښتګر فکر، د پوهې شریکولو، او د هغو کسانو ترمنځ د همکارۍ پیاوړتیا لپاره چې د ناورین ځپلو ټولنو سره د ښکېلتیا او اړیکو په لټه کې دي د ښکېلو اړخونو مختلف ګروپونه راټولوي. د شرکتونو کور سره راجستر شوی، انګلستان: د ثبت شمېره: ۱۰۵۷۱۵۰۱. :ثبت شوې خیراتي شمېره ۱۱۷۸۱۶۸.